

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso Baudžiamosios justicijos
Studento Aurimo Valatkevičiaus

MAGISTRINIS DARBAS

**Aktualios Lietuvos Respublikos baudžiamosios politikos tendencijos ir jų
atsispindėjimas teisės aktuose**
*(The Latest Tendencies of the Criminal Policy of Lithuania and their
Establishment in Legal Acts)*

Darbo vadovas: doc. dr. Gintaras Švedas

Vilnius
2009

Turinys

ĮVADAS	3
1. Baudžiamosios politikos sampratos ir turinio problematika	5
1.1. Bendras baudžiamosios politikos apibūdinimas	5
1.2. Baudžiamosios politikos turinys	6
1.2.1. Baudžiamasis įstatymas kaip baudžiamosios politikos pagrindas	6
1.2.2. Ne baudžiamosios teisės priemonių įtraukimo į baudžiamosios politikos turinį problema	8
1.2.3. Praktinio baudžiamųjų įstatymų taikymo priskyrimo baudžiamajai politikai problema	12
1.2.4. Teisėkūros procesas ir valstybės baudžiamoji politika	16
2. Aktualią Lietuvos baudžiamąją politiką įtakojantys veiksniai	20
2.1. Baudžiamąją politiką įtakojančių veiksnių samprata	20
2.2. Svarbiausi aktualią Lietuvos baudžiamąją politiką įtakojantys veiksniai	21
2.3. Nusikalstamumas – baudžiamosios politikos objektas ir pagrindinis ją įtakojantis veiksnys	25
3. Aktualios Lietuvos baudžiamosios politikos tendencijos	28
3.1. Valstybės deklaruojama baudžiamoji politika	28
3.2. Baudžiamąjo teisinio reguliavimo klaidų ištaisymas	29
3.3. Baudžiamąjo teisinio reguliavimo derinimas su Europos Sąjungos ir kitais tarptautinės teisės aktais	30
3.4. Kitais pagrindais valstybės vykdytos baudžiamosios politikos tendencijos	37
3.4.1. Valstybės baudžiamoji politika baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymo srityje	37
3.4.2. Valstybės baudžiamoji politika veikų kriminalizavimo srityje	39
3.4.3. Valstybės baudžiamoji politika veikų penalizavimo srityje	45
IŠVADOS	56
Literatūros sąrašas	59
Santrauka	65
Summary	66

ĮVADAS

Jau daugiau kaip 18 metų Lietuvos Respublika yra nepriklausoma valstybė, savarankiškai tvarkanti savo užsienio ir vidaus reikalus, taigi, tuo pačiu savarankiškai vykdanči ir savo baudžiamąją politiką. Įvairios aplinkybės lėmė, kad per tą laiką šioje srityje valstybė turėjo veikti itin aktyviai: po nepriklausomybės atgavimo šalyje susiformavus visiškai naujai politinei, ekonominei, kultūrinei, socialinei santvarkai, valstybei teko uždavinys esamą baudžiamąjį teisinį reguliavimą pritaikyti prie naujų aplinkybių, o sudėtinga kriminogeninė situacija šalyje, taip pat intensyviai vykę tarptautinės integracijos ir kiti procesai vertė valstybę ir toliau nuolat koreguoti savo vykdomą baudžiamąją politiką. 2000 m. buvo patvirtintas naujas Baudžiamasis kodeksas, nustatęs kokybiškai naują baudžiamąjį teisinį visuomeninių santykių reguliavimą, tačiau ir ties tuo nesustota ir, reaguojant į įvairius ekonominius, socialinius procesus šalyje, atitinkamai koreguota ir valstybės baudžiamoji politika.

Nenuostabu, kad šis tiek valstybei, tiek visai visuomenei svarbus reiškinys teisės literatūroje susilaukė nemažai dėmesio. Baudžiamąją politiką ar atskirus jos elementus aktyviai nagrinėjo V. Pavilionis, J. Prapiestis, G. Švedas, J. Bluvšteinas, V. Piesliakas, A. Dziegoraitis ir kiti žymūs Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkai. Tačiau beveik visi šių autorių darbai skirti valstybės baudžiamosios politikos, vykdytos nuo nepriklausomybės atgavimo iki naujojo kodekso priėmimo bei naujo baudžiamojo teisinio reguliavimo, nustatyto 2003 m. įsigaliojusiu Lietuvos Respublikos Baudžiamuoju kodeksu (toliau – LR BK), analizei, tuo tarpu darbų, sistemingai apžvelgiančių visą valstybės baudžiamąją politiką, vykdytą nuo 2003 m., beveik nėra – paminėtinas tik G. Švedo darbas, kuriame analizuojamos valstybės baudžiamosios politikos tendencijos iki 2005 m. Nuo naujo LR BK įsigaliojimo praėjo nemažas laiko tarpas – beveik šešeri metai, todėl tam tikras kryptis įstatymų leidėjo veikloje bei šios veiklos rezultatus jau galima apibendrinti, tuo labiau, kad baudžiamosios politikos srityje šiuo laikotarpiu įstatymų leidėjo veikta gana aktyviai. Būtent šiai temai, t.y. valstybės vykdytai baudžiamajai politikai 2003 – 2008 m. ir skirtas šis magistrinis darbas.

Šį magistrinį darbą sudaro trys pagrindinės dalys.

Manytina, kad produktyvi diskusija įvairiais aktualiais baudžiamosios politikos klausimais įmanoma tik prieš tai išgilinus ir išanalizavus teorinius baudžiamosios politikos aspektus. Juo labiau tai svarbu, kadangi autoriai, analizuodami konkrečias baudžiamosios politikos problemas, diskutuodami dėl jos kryptingumo ar atskirų baudžiamojo teisinio reguliavimo ypatumų, pačią baudžiamosios politikos sampratą ir kitus teorinius jos aspektus nagrinėja retai. Kaip leidžia teigti šių darbų analizė, šis klausimas dažnai buvo apeinamas be reikalo, kadangi autoriai pačią baudžiamąją politiką, jos turinį ir kitus aspektus suvokia gana skirtingai. Todėl pirmoje šio darbo dalyje analizuojama baudžiamosios politikos samprata, pateikiami

bendriausi baudžiamosios politikos požymiai, labiausiai Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje paplitusios jos sąvokos. Kadangi paprastai skirtingos baudžiamosios politikos sampratos formuluojamos į jos turinį įtraukiant ar neįtraukiant tam tikrus elementus, tai pirmoje darbo dalyje taipogi daugiausia dėmesio skiriama baudžiamosios politikos turinio problematikai. Joje analizuojamos ir pateikiamos autoriaus išvados dėl praktinio baudžiamųjų įstatymų taikymo, ne baudžiamosios teisės priemonių įtraukimo į baudžiamosios politikos turinį ir kitų problemų.

Baudžiamoji politika yra tam tikrų visuomenės poreikių, jos gyvenimo realijų ir kitų išorinių aplinkybių sąlygojamas reiškiny. Siekiant teisingai įvertinti valstybės vykdomą baudžiamąją politiką, būtina suprasti, kas nulėmė vienokią ar kitokią jos vystymosi kryptį. Todėl antra darbo dalis skirta baudžiamąją politiką įtakojančių veiksnių apibūdinimui bei pagrindinių aktualią Lietuvos baudžiamąją politiką lėmusių veiksnių aptarimui, daugiausiai dėmesio skiriant pagrindiniam iš jų – nusikalstamumo būklei, struktūrai ir dinamikai.

Konkrečių nagrinėjamu laikotarpiu valstybės vykdytos baudžiamosios politikos tendencijų analizė trečiojoje darbo dalyje pradedama nuo valstybės deklaruojamų baudžiamosios politikos principų bei pagrindinių kryptų apžvalgos, kadangi, nustatydamas tokius principus, valstybė kartu įsipareigoja jų laikytis savo tolesnėje veikloje. Vienas iš svarbiausių šio rašto darbo tikslų ir yra įvertinti, kaip šie principai atsispindėjo teisės aktuose. Todėl darbe ne tik išskiriamos konkrečios valstybės baudžiamosios politikos tendencijos baudžiamosios atsakomybės ribų ir sąlygų nustatymo, veikų kriminalizavimo ir penalizavimo srityse, bet ir pateikiamas jų atitikimo valstybės deklaruotoms veiklos kryptims bei principams vertinimas.

Nors darbe daroma išvada, jog baudžiamoji politika traktuotina kur kas plačiau, negu tik baudžiamosios teisės aktų leidyba, visgi dėl ribotos darbo apimties aktualios baudžiamosios politikos tendencijos nagrinėjamos apsiribojant LR BK pakeitimų įstatymų, priimtų nagrinėjamu laikotarpiu, analize, o kiti svarbūs valstybės baudžiamosios politikos klausimai, tokie kaip įstatymų leidėjo veikla baudžiamojo procesinio ar bausmių vykdymo teisinio reguliavimo srityje, baudžiamųjų įstatymų taikymas praktikoje ir pan. šiame darbe neanalizuojamos. Siekiant geriau suvokti baudžiamųjų įstatymų prasmę ir įstatymų leidėjo valią juos priimant, šiame darbe analizuojami ir tokių įstatymų projektai, juos lydintys aiškinamieji raštai, specialistų išvados.

Kadangi, kaip jau minėta, baudžiamoji politika buvo gana plačiai nagrinėta Lietuvos bei užsienio baudžiamosios teisės doktrinoje, darbe tam tikrais atvejais remiamasi ir šių autorių darbais, pateikiamos jų pozicijos tam tikrais nagrinėjamais klausimais.

Darbe minėti klausimai nagrinėjami panaudojant lingvistinį, istorinį, sistemini, statistinį metodus.

1. Baudžiamosios politikos sampratos ir turinio problematika

1.1. Bendras baudžiamosios politikos apibūdinimas

Viena iš pagrindinių Lietuvos valstybės, kaip ir kitų šiuolaikinių valstybių, funkcijų – žmogaus ir visuomenės teisių ir laisvių apsauga. Valstybė Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose vidaus teisės aktuose įtvirtina šių teisių katalogą ir kartu įsipareigoja sukurti mechanizmą, užtikrinantį jų įgyvendinimą. Žmogaus ir visuomenės teisių laikymasis yra būtina visuomenės egzistavimo sąlyga, todėl kėsinimasis į jas laikomas neleistinu. Patys pavojingiausi kėsinimaisi, nukreipti į pačias svarbiausias iš šių teisių, pripažįstami nusikalstamais ir už juos nustatoma sunkiausia teisinės atsakomybės forma – baudžiamoji.

Ši valstybės funkcija, t.y. žmogaus ir visuomenės teisių ir laisvių apsauga nuo nusikalstamų kėsinimųsi, įgyvendinama vykdant valstybės baudžiamąją politiką.

Pačia bendriausia prasme politika – tai valstybės reikalų tvarkymo, valstybinės valdžios teorija ir praktika¹. Tai veiksmų planas, pasirinktas ar nusistatytas politinės partijos, verslo ar kt. subjekto. Taip pat tai subjekto tam tikras veikimo, elgesio būdas bei principai ar įsitikinimai, kurie įtakoja subjekto elgesį². Terminas „baudžiamoji“ aiškinamas kaip ta kuri, kuria ar pagal kurią baudžiama³. Todėl baudžiamoji politika atitinkamai turėtų būti suprantama kaip valstybės reikalų baudžiamumo, baudimo srityje tvarkymo teorija ir praktika; tam tikras valstybės veikimo būdas šitoje srityje bei tam tikri šį veikimo būdą lemiantys principai ar įsitikinimai.

Panašiai baudžiamąją politiką apibrėžia ir baudžiamosios teisės doktrina. V. Piesliakas pateikia tokį gana abstraktų apibrėžimą: „baudžiamoji politika – tai valstybės vykdomos nusikalstamumo kontrolės formos ir metodai siekiant tam tikrų apibrėžtų tikslų“, toliau detalizuodamas, kad baudžiamoji politika įgyvendinama priimant baudžiamuosius įstatymus, juos keičiant ir taikant⁴.

V. Pavilionis baudžiamąją politiką apibrėžia kaip sudedamąją valstybės vidaus politikos dalį, kurios paskirtis – baudžiamųjų įstatymų pagrindu apsaugoti jos gyventojus nuo nusikalstamų kėsinimųsi⁵.

Rusų mokslininkas V. S. Komisarovas baudžiamąją politiką laiko atitinkamuose valstybiniuose dokumentuose įtvirtintą valstybės politiką nustatant pagrindinius kovos su

¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000. p. 575.

² *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford, 2000. p. 1016.

³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000.

⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius, 2005. p. 37.

⁵ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A., Nocius J., Pavilionis V., Prapiestis J., Švedas G. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996. p. 36.

nusikalstamumu, įgyvendinamos baudžiamosios teisės numatyta tvarka, principus, taisykles, formas ir metodus⁶.

Pažymėtina, kad Vakarų Europos šalių teisės doktrinoje į baudžiamosios politikos sampratą mažai gilinamasi. Šių šalių mokslininkų baudžiamosios politikos sampratą galima nustatyti tik analizuojant ir apibendrinant jų darbus baudžiamosios politikos turinio, kryptingumo ir pan, tematika. Prancūzai B. Bouloc, G. Levasseur, G. Stefani, kaip jų darbą apibendrina G. Švedas, baudžiamąją politiką laiko visumą nusikalstamumo kontrolės priemonių, kurios apima taikomų prevencinių ir represinių priemonių visumą, organizavimą⁷.

Remiantis šiais apibrėžimais, galima išskirti tokius bendrus baudžiamosios politikos požymius, dėl kurių tarp autorių diskusijų nekyla:

- 1) tai valstybės vykdoma veikla (tiesa, kai kurie mokslininkai prie vykdančių subjektų priskiria ir visuomenines organizacijas, net pačią visuomenę);
- 2) tai ne pavieniai veiksmai, o kryptinga ir koordinuota priemonių ir metodų sistema;
- 3) ši valstybės veikla turi aiškų objektą – nusikalstamumą.

Tačiau kartu reikia pastebėti, kad šie apibrėžimai baudžiamąją politiką apibūdina tik bendriausiais bruožais, išskiriant tik svarbiausius baudžiamosios politikos požymius. Kalbant apie detalesnius požymius, autorių nuomonės išsiskiria. Paprastai autorių pateikiamų baudžiamosios politikos koncepcijų įvairovę nulemia atskirų elementų įtraukimas ar neįtraukimas į baudžiamosios politikos turinį. Todėl, norint atskleisti baudžiamosios politikos sampratą, pirmiausia reikia išnagrinėti jos turinio problematiką.

1.2. Baudžiamosios politikos turinys

1.2.1. Baudžiamasis įstatymas kaip baudžiamosios politikos pagrindas

Baudžiamosios teisės doktrinoje kaip viena pagrindinių baudžiamosios politikos sričių išskiriama baudžiamųjų įstatymų leidyba. Tik kaip baudžiamųjų įstatymų leidybą baudžiamąją politiką nagrinėja kai kurie Vakarų Europos teisės mokslininkai (J. Jasinskis), viena pagrindinių baudžiamosios politikos išraiškos formų baudžiamųjų įstatymų leidimą ir tobulinimą įprasta laikyti ir Rusijoje⁸. Lietuvoje baudžiamoji politika taipogi dažniausiai siejama tik su baudžiamosios justicijos sistema: tokią nuomonę palaiko G. Švedas, V. Piesliakas, V. Pavilionis. Net ir tie Vakarų Europos ar Lietuvos autoriai, kurie teigia, kad baudžiamųjų įstatymų galios riboti nusikalstamumą yra pakakamai menkos ir pabrėžia nusikalstamumo prevencijos svarbą, vis tiek baudžiamųjų įstatymų leidybą pripažįsta baudžiamosios politikos dalimi.

⁶ *Ugolovnoe pravo. Obščaja čast. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. Moskva, 1993. p. 15.*

⁷ Švedas G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // *Teisė. 2006, Nr. 59. p. 129.*

⁸ *Ugolovnoe pravo. Obščaja čast. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. Moskva, 1993. p. 18.*

Taigi, laikant baudžiamuosius įstatymus baudžiamosios politikos pagrindu ar bent jau viena iš pagrindinių jos išraiškos formų, kaip pagrindinės baudžiamosios politikos turinio sudedamosios dalys taipogi įvardijami tie jos elementai, kurie išplaukia iš baudžiamųjų įstatymų leidybos.

Paprastai išskiriami tokie pagrindiniai baudžiamosios politikos turinio elementai:

1) Veikų kriminalizacija ar dekriminalizacija. Kriminalizacija baudžiamosios teisės literatūroje apibūdinama kaip veikų, laikomų pavojingiausiomis konkrečiai visuomenei, arba, kitaip tariant, nusikaltimų sąrašo numatymas baudžiamajame įstatyme⁹. Kai kur dar teigiama, kad tai visa, kas naujai baudžiamajame įstatyme nustatoma kaip nusikaltimai, ir atvirkščiai, tai, kas toliau nebelaikoma nusikaltimu (kai panaikinami atitinkami baudžiamieji įstatymai ar jo straipsniai), vadinama dekriminalizacija¹⁰. Manytina, pastarasis apibrėžimas yra kiek per siauras. Be naujo baudžiamąjo įstatymo, jo straipsnio ar straipsnio dalies, įtvirtinančių naujos nusikalstamos veikos sudėtį, priėmimo ar panaikinimo, veikų kriminalizacija ar dekriminalizacija derėtų laikyti ir bet kokią jau esamų nusikalstamų veikų sudėčių pakeitimą, papildant jas naujais požymiais – nauja alternatyvia veika, padariniais, dalyku ir pan. (kriminalizacija), tokius požymius išimant iš nusikalstamos veikos sudėties (dekriminalizacija) ar pakeičiant vienus požymius kitais (ir kriminalizacija, ir dekriminalizacija). Kitaip tariant, derėtų skirti tikrąją, kai baudžiamajame įstatyme įtvirtinama kokybiškai nauja nusikalstama veika, ir dalinę veikų kriminalizaciją bei dekriminalizaciją, kai plečiamos ar siaurinamos jau esamos nusikalstamų veikų sudėtys

2) Nusikalstamų veikų penalizacija ir depenalizacija. Penalizacija baudžiamosios teisės doktrinoje įvardijamas bausmių, baudžiamąjo ar auklėjamojo poveikio priemonių nustatymas už veikos, įstatymu pripažintos nusikalstama, padarymą. Taip pat su penalizacijos procesu siejamas valstybės bausmės teorijos sąmoningas ir valingas pasirinkimas, bausmių sistemos ir atskirų bausmių rūšių, baudžiamąjo, auklėjamojo, medicininio poveikio priemonių įtvirtinimas baudžiamuosiuose įstatymuose, taip pat bausmių skyrimo taisyklių, baudžiamąją atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, atleidimo nuo bausmės sąlygų ir taisyklių nustatymas ir t.t.

3) Baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymas. Prie tokių sąlygų priskiriamas asmens amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, pakaltinamumo, kaltės ir kitų sąlygų, būtinų baudžiamajai atsakomybei atsirasti, nustatymas.

Kai kurie autoriai tokių baudžiamosios politikos turinio elementų išskiria ir daugiau. G. Švedas į baudžiamosios politikos turinį siūlo įtraukti baudžiamuosius įstatymus

⁹ Bluvšteinas J., Bieliūnas E., Justickis V. ir kt. Kriminologija. Vilnius, 1994. p. 316.

¹⁰ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A., Nocius J., Pavilonis V., Prapiestis J., Švedas G. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996. p. 40.

įgyvendinančias baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo taisykles, teismų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo ir operatyvinės veiklos institucijų bei pareigūnų statusą ir veiklą reglamentuojančius įstatymus¹¹. Tos pačios nuomonės laikosi ir J. Bluvšteinas, baudžiamajai politikai priskirdamas ir bausmių vykdymą bei postpenitencinio poveikio teisinių priemonių nustatymą, t.y. suformulavimą taisyklių, būtinų santykiams su atlikusiais paskirtą bausmę asmenimis¹². V.S. Komisarovas, be anksčiau minėtų, baudžiamosios politikos elementu laiko ir dar vieną baudžiamųjų įstatymų atliekamą funkciją – tai visuomenės teisinės sąmonės ir teisinės kultūros formavimą¹³.

Taip pat šis autorius prie baudžiamosios politikos turinio sudedamųjų dalių priskiria ir pagrindinių nuostatų bei principų, sudarančių kovos su nusikalstamumu pagrindą, nustatymą. Tokia pozicija, manytina, yra visai pagrįsta ir logiška. Kaip jau minėta, lingvistiškai aiškinant, terminas „politika“ apima ne tik konkrečią ir objektyviai išreikštą subjekto veiklą tam tikroje srityje, bet ir jo principus, pažiūras, įsitikinimus tuo klausimu, kurie nulemia vienokį ar kitokį jo elgesį. Todėl baudžiamąja politika taipogi laikytina ne tik konkretus baudžiamasis teisinis reguliavimas, išreikštas baudžiamaisiais įstatymais, bet ir oficialiai (įvairiuose programiniuose dokumentuose, deklaracijose, koncepcijose, veiklos planuose) formuluojamos valstybės veiklos kryptys, principai, prioritetai ir t.t., kuriais toks reguliavimas grindžiamas.

Bene daugiausiai diskusijų baudžiamosios teisės doktrinoje kyla svarstant dėl ne baudžiamosios teisės priemonių bei dėl praktinio baudžiamųjų įstatymų taikymo įtraukimo į baudžiamosios politikos turinį.

1.2.2. Ne baudžiamosios teisės priemonių įtraukimo į baudžiamosios politikos turinį problema

Kaip apibendrina G. Švedas¹⁴, apie baudžiamąją politiką kaip tam tikrą teisinę kategoriją imta kalbėti dar XIX a. Kadangi tuo metu, anot jo, Vakarų Europos teisininkų pažiūrose dominavo tikėjimas bauginančiu baudžiamojo įstatymo poveikiu, galinčiu sulaukyti potencialius pažeidėjus nuo nusikaltimo padarymo, todėl ir apibrėždami baudžiamąją politiką to meto mokslininkai (A. Feuerbachas) laikėsi nuostatos, kad ją valstybė vykdo išimtinai baudžiamųjų įstatymų pagrindu, kurių priėmimas yra pagrindinė kovos su nusikalstamumu priemonė. Vėliau, jau XX a., pastebėta, kad baudžiamosios teisės įtaka žmonių elgesiui kur kas mažesnė nei manyta, todėl imta ieškoti kitų, tiesiogiai su baudžiamąja teise nesusijusių kovos su nusikalstamumu priemonių. To meto literatūroje imta teigti, kad valstybė, vykdydama

¹¹ Švedas G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // Teisė. 2006, Nr. 59. p. 130.

¹² Bluvšteinas J., Bieliūnas E., Justickis V. ir kt. Kriminologija. Vilnius, 1994, p. 317.

¹³ *Ugolovnoe pravo. Obščaja čast. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. Moskva, 1993. p. 18-19.*

¹⁴ Švedas G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // Teisė. 2006, Nr. 59. p. 129.

baudžiamąją politiką, neturėtų apsiriboti baudžiamąja teise, nes neva pagrindinės nusikalstamumo priežastys slypi visuomenės socialinėse problemose ir konfliktuose, todėl ir šio reiškinių kontrolei svarbesnės ir aktualesnės yra ne baudžiamosios, o socialinės politikos teikiamos galimybės.

Pažymėtina, kad beveik identiškos nuomonės laikosi ir šių laikų Vakarų Europos mokslininkai: jau minėtieji B. Bouloc, G. Levasseur, G. Stefani, baudžiamąją politiką laikantys tiek represinių, tiek nusikalstamumo prevencijos priemonių visumą¹⁵; W. Haan, teigiantis, kad kadangi pagrindinės nusikalstamumo priežastys yra socialinės problemos ir konfliktai, tai kovojant su šiuo reiškiniu daug svarbesnės ir aktualesnės yra ne baudžiamosios, o socialinės politikos teikiamos galimybės¹⁶; suomių mokslininkas T. Lappi-Seppala, teigiantis, kad valstybės baudžiamoji politika be baudžiamosios justicijos sistemos, turi siekti išnaudoti ir socialinės politikos bei situacinės prevencijos teikiamas galimybes¹⁷, ir kiti.

Autoriai, linkę šitaip traktuoti baudžiamąją politiką, įtraukdami į jos sąvoką ne tik baudžiamosios teisės, bet ir kitas nusikalstamumo kontrolės priemones, pabrėžia nusikalstamumo prevencijos svarbą, o pagrindiniais baudžiamosios politikos uždaviniais laiko socialinių problemų, kurios, anot jų, yra pagrindinės nusikalstamumo priežastys, sprendimą. Baudžiamosios teisės svarbos kovoje su nusikalstamumu jie neneigia, tačiau pabrėžia, kad ji atlieka tik bendrosios prevencijos funkciją.

Tuo tarpu tarp posocialistinių šalių (taip pat ir Lietuvos) mokslininkų vyrauja tendencija laikytis kitokios pozicijos, t.y. prie baudžiamosios politikos priskirti tik baudžiamosios justicijos priemones. Tokią nuomonę vyrauja Lenkijoje (J. Jasinskis), Rusijoje (V. S. Komisarovas). Lietuvoje ją palaiko G. Švedas, V. Piesliakas, V. Pavilionis, J. Bluvšteinas.

Be abejonės, su nuomone, kad nusikaltimų prevencija yra svarbi ir veiksminga, galbūt net veiksmingiausia kovos su nusikalstamumu priemonė, negalima nesutikti. Tačiau derėtų suabejoti, ar prevencines priemones reikia priskirti prie baudžiamosios politikos, ar tokiu būdu baudžiamosios politikos samprata nėra nepagrįstai išplečiama. Jau pats terminas „baudžiamoji“ tam tikra prasme sufleruoja, jog tai valstybės politika toje srityje, kurioje nustatomas tam tikrų veikų baudžiamumas, baudžiamosios atsakomybės sąlygos ir pan. Kitaip tariant, tai valstybės veikla reguliuojant santykius tarp valstybės ir asmens, susiklostančius tada, kai padaryta veika, valstybės pripažinta nusikalstama. Tokiu būdu baudžiamąją politiką reikėtų laikyti valstybės vykdomą baudžiamąją, baudžiamąjo proceso, bausmių vykdymo teisinį reguliavimą, o

¹⁵ Bouloc B., Levasseur G., Stefani G. *Droit penal general*. Paris, 1992. p. 17.

¹⁶ Haan W. *Abolitionism and Crime Control: A Contradiction in Terms/ The Politics of Crime Control*. – London, 1991. 204 psl.

¹⁷ Lappi-Seppala T. *Penal policy and the reform of the sanction system in Finland* // Teisė, 2000, Nr. 36. p.

nusikalstamų veikų prevencija, vykdoma ne baudžiamosios teisės priemonėmis, į šią sritį nepatenka, nes tai sudarytų tam tikrą sąvokos ir jos turinio prieštaravimą.

Kitas argumentas, kodėl į baudžiamosios politikos sąvoką neturėtų būti įtraukiamos ne baudžiamosios teisės priemonės, yra tas, kad tokiu atveju taptų komplikuotas baudžiamosios politikos ribų nustatymas. Suprantant baudžiamąją politiką plačiaja prasme, jai tektų priskirti kone bet kokią valstybės veiklą bet kokioje srityje, kadangi, vienaip ar kitaip reguliuodama visuomeninį gyvenimą, sprendama socialines, ekonomines, demografines ir kt. problemas, valstybė tuo pačiu daugiau ar mažiau netiesiogiai įtakoja ir nusikalstamumo būklę. Nėra abejonių, jog, pavyzdžiui, mokslo ir švietimo sistemos tinkamas funkcionavimas bendrojo lavinimo įstaigose, be kita ko, formuojantis tam tikras visuomenės narių vertybes, pasaulėžiūrą, neigiamą požiūrį į nusikaltimus, yra viena svarbiausių priemonių kuriant įstatymus gerbiančią ir jų nepažeidžiančią visuomenę. Didele dalimi prie nusikalstamumo kontrolės prisideda ir įvairios skurdo, nedarbo mažinimo programos, kadangi, anot įvairių kriminologinių tyrimų¹⁸, žmonių neužimtumas, išsilavinimo stoka, neaukštas gyventojų pragyvenimo lygis, didelė turtinė diferenciacija šalyje yra vieni iš nusikalstamumą lemiančių veiksnių. Taigi nors valstybės naudojamos priemonės socialinėms problemoms spręsti tam tikra dalimi nukreiptos į tą patį objektą, kaip ir baudžiamoji politika – nusikalstamumą, visgi akivaizdu, jog jų priskyrimas prie baudžiamosios politikos būtų perteklinis. Manytina, kad jas tikslingiau būtų laikyti valstybės ekonominės, socialinės ar kitos politikos dalimi ir su baudžiamąja politika netapatinti.

Tačiau kyla klausimas, ar neturėtų būti priskiriamos baudžiamajai politikai tos valstybės ar visuomeninių organizacijų vykdomos prevencinės priemonės, kurios tiesiogiai nukreiptos į nusikalstamumą, t.y. kurių pagrindinis tikslas yra nusikalstamumo kontrolė ir prevencija. Kategoriškai atsakyti į šį klausimą sunku, kadangi, skirtingai nei anksčiau aptartų, šių prevencinių priemonių tikslas mažinti nusikalstamumą yra pagrindinis, o ne antraeilis.

Visgi manytina, jog šios nusikalstamumo prevencinės priemonės prie baudžiamosios politikos nepriskirtinos. Derėtų pritari rusų mokslininko V. S. Komisarovo¹⁹ nuomonei ir šią problemą spręsti atskiriant valstybės kovos su nusikalstamumu politiką ir baudžiamąją politiką. Kovos su nusikalstamumu politiką V. S. Komisarovas apibrėžia kaip visumą pagrindinių moksliai pagrįstų idėjų ir teiginių, strateginių kryptų, būdų ir priemonių, skirtų užkirsti kelią nusikalstamiems pasikėsinimams, kuriais vadovaujasi valstybės ir visuomeniniai organai savo praktinėje veikloje. Šios politikos turinį, anot jo, sudaro ekonominių, socialinių, organizacinių, teisinių priemonių kompleksas taikymas kovoje su nusikalstamumu. Kovos su nusikalstamumu

¹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Nacionalinės nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo. Valstybės Žinios, 2003, Nr. 28-1134.

¹⁹ *Ugolovnoe pravo. Obščaja čast. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. Moskva, 1993. p. 12-15.*

politika, anot V. S. Komisarovo, pasireiškia per nusikaltimų prevenciją, priimant baudžiamuosius, baudžiamojo proceso, bausmių vykdymo, administracinės, civilinės teisės aktus, atliekančius profilaktinę funkciją, taikant įstatymus praktinėje teisėsaugos organų veikloje, formuojant tam tikrą visuomenės teisinės sąmonės lygį bei įgyvendinant teisinę kultūrą. Tuo tarpu baudžiamoji politika, kaip teigia šis mokslininkas, yra pagrindinė ir lemianti kovos su nusikalstamumu politikos ašis. Baudžiamoji politika – tai atitinkamuose valstybiniuose dokumentuose įtvirtinta valstybės politika nustatant pagrindinius kovos su nusikalstamumu, įgyvendinamos baudžiamosios teisės numatyta tvarka, principus, taisykles, formas ir metodus. Baudžiamoji politika, anot jo, nustato nusikalstamo elgesio ribas, formuluoja baudžiamosios atsakomybės pagrindus, galimas priemones už nusikalstamą elgesį, o taip pat atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąlygas ir tvarką.

Kaip jau minėta, tokios nuomonės laikomasi ir Lietuvoje. Oficialiuoju lygmeniu baudžiamosios politikos samprata formuluojama Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje²⁰. Joje taipogi išskiriama valstybės politika nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės srityje, o kaip viena iš jos krypčių, greta ekonominės, užimtumo, šeimos, jaunimo, švietimo, teisės aktų leidybos, bausmę atlikusių asmenų resocializacijos, nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos politikos išskiriama ir baudžiamoji politika.

Praktiškai identišką nuomonę laikosi ir dauguma Lietuvos teisės mokslininkų. G. Švedas, pažymėdamas, kad nors nusikalstamumo kontrolė apima daug ir įvairių priemonių – teisinių, organizacinių, prevencinių ir pan., prie baudžiamosios politikos visgi priskiria ne visas jas, o tik baudžiamosios justicijos, apimančias baudžiamųjų įstatymų kūrimą ir taikymą, priemones²¹. Baudžiamosios politikos pagrindas, anot jo, yra baudžiamasis įstatymas, nustatantis baudžiamosios atsakomybės ribas ir sąlygas, apibrėžiantis nusikalstamų veikų ratą ir numatantis teisinius padarinius už jų padarymą – bausmes, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemones. Prie baudžiamosios politikos G. Švedas priskiria ir baudžiamųjų įstatymų įgyvendinimui skirtų baudžiamojo proceso, bausmių vykdymo, operatyvinės veiklos, teismų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą reglamentuojančių įstatymų kūrimą ir taikymą.

Tokią pačią poziciją išsako ir V. Piesliakas: anot jo, nusikalstamumo kontrolei didžiausią įtaką daro socialinės ir ekonominės priemonės, tačiau svarbios ir teisinės. Kaip reikšmingiausias iš teisinių priemonių jis išskiria baudžiamąją politiką, nes per ją įgyvendinamas valstybės požiūris į nusikalstamumo problemą, jos sprendimo būdus. Baudžiamuosius įstatymus V. Piesliakas vadina kovos su nusikalstamumu teisiniu pamatu²².

²⁰ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Nacionalinės nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo. Valstybės Žinios, 2003, Nr. 28-1134.

²¹ G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvoje. Vilnius, 2006. p. 24.

²² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius, 2005. p. 27-28.

Tik su baudžiamąja teise baudžiamąją politiką sieja ir kiti Lietuvos autoriai – V. Pavilonis²³, J. Bluvšteinas²⁴. Kitokią nuomonę šiuo klausimu išsako tik A. Dziegoraitis, prie baudžiamosios politikos priskirdamas ne tik, kaip jis įvardija, specialiąsias teises priemones (baudžiamąsias, baudžiamąsias – procesines, kriminologines, kriminalistines), bet ir socialinio pobūdžio svetus – ekonominius, medicininius, auklėjamuosius, psichologinius²⁵.

1.2.3. Praktinio baudžiamųjų įstatymų taikymo priskyrimo baudžiamajai politikai problema

Nors baudžiamosios teisės aktai ir laikomi baudžiamosios politikos pagrindu, tačiau, kaip teisingai pastebi G. Švedas, jie tik nustato valstybės pasirinktos politikos strategiją²⁶. Kitaip tariant, baudžiamasis įstatymas nustato tam tikras veiklos kryptis, principus, taip pat priemones, formas ir metodus, kurie turi būti taikomi kovoje su nusikalstamumu, tačiau pats savaime nusikalstamumo problemų nesprenžia, tam būtina jį įgyvendinti praktiškai. Nuo tinkamo įgyvendinimo didele dalimi priklauso, ar įstatyme nustatytos priemonės duos norimų rezultatų, ar bus pasiekti baudžiamajam teisiniam reguliavimui, o tuo pačiu ir visai baudžiamajai politikai keliami tikslai. Kad teisės aktu būtų padarytas įstatymų leidėjo norimas ir siektas poveikis visuomeniniams santykiams, būtina, kad įstatymus taikantys subjektai visų pirma tinkamai suvoktų įstatymų leidėjo valią, išreikštą teisės akte, ir šį teisės aktą pritaikytų taip, kad ta valia būtų įgyvendinta.

Tinkamas įstatymų pritaikymas ne tik yra esminė sąlyga, kad būtų pasiekti baudžiamosios politikos tikslai, bet kartu gali ir formuoti naujas, keisti esamas ar kitaip įtakoti valstybės baudžiamosios politikos tendencijas. Tai dar vienas argumentas, kodėl praktinis baudžiamųjų įstatymų taikymas laikytinas valstybės baudžiamosios politikos dalimi. Galimi atvejai, kai dėl tam tikrų priežasčių teismai, teisėsaugos ar bausmes vykdančios institucijos tam tikrose situacijose elgsis kitaip, nei juos įpareigoja įstatymas, t.y. nukryps nuo įstatymų leidėjo formuluojamos taisyklės. Tokio elgesio priežastys, kaip jau minėta, gali būti įvairios: neteisingas teisės normos prasmės suvokimas, įstatymų spraga ar kolizija, akivaizdus teisinio reguliavimo ir visuomenės gyvenimo realijų neatitikimas ir pan. Tokiu būdu, minėti subjektai formuoja kitokią nei nustato teisės aktai elgesio praktiką, atitinkamai pakeisdami ir valstybės baudžiamąją politiką. Tokia situacija, pavyzdžiui, susiklostė Lietuvos valstybei atgavus nepriklausomybę ir iš esmės pasikeitus ekonominėms socialinėms ir pan. sąlygoms šalyje: tuo metu Lietuvoje liko galioti senasis Baudžiamasis kodeksas, numatęs baudžiamąją atsakomybę

²³ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A., Nocius J., Pavilonis V., Prapiestis J., Švedas G. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996. p. 40.

²⁴ Bluvšteinas J., Bieliūnas E., Justickis V. ir kt. Kriminologija. Vilnius, 1994. p. 316-317.

²⁵ Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. Vilnius, 2002. p.

²⁶ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 61.

už tokias veikas, kurios, esant naujai santvarkai, tapo nepavojingos. Formaliai teisėsaugos institucijos dėl tokių veikų turėdavo pradėti tyrimą, tačiau realiai tas nebuvo daroma, taigi galima teigti, kad teisėsaugos institucijų bei teismų iniciatyva tokių veikų atžvilgiu valstybė laikėsi kitokios nei numatė baudžiamieji įstatymai baudžiamosios politikos.

Šiame kontekste iki 2006 m. buvo svarbi ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo veikla. Kaip jo kompetenciją apibrėžia Teismų įstatymo²⁷ 23 str. 2 d. 1 p., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tais atvejais, kai tam tikros baudžiamosios teisės normos prasmė yra neaiški ar teismų praktika ją aiškinant ar taikant yra nevienoda, gali priimti nutarimus, kuriuose pateikia įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus ir toks išaiškinimas tampa privalomas žemesniems teismams, valstybės ir kitoms institucijoms, taip pat kitiems asmenims, taikantiems šiuos įstatymus ir kitus teisės aktus. Kartais toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktas baudžiamosios teisės normos prasmės išaiškinimas galėdavo skirtis nuo tos, kurią turėjo omenyje įstatymų leidėjas. Šitaip Teismas, formuodamas oficialų vienokį ar kitokį baudžiamosios teisės normos prasmės suvokimą, galima sakyti, sukurdavo, pakeisdavo ar patikslindavo tam tikrą baudžiamąjį teisinio reguliavimo taisyklę, kuria vėliau vadovosi ir taikė teismai bei kiti baudžiamąsias teisės normas taikantys subjektai. Tokiu būdu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, galima sakyti, prisidėdavo prie vienokio ar kitokio baudžiamųjų teisinių santykių sureguliuojimo, todėl tokia jo veikla galima priskirti valstybės baudžiamajai politikai.

Visgi 2006 m. kovo 28 d. sprendimu tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kompetencija Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai. Kai teigiama nutarime, „nors <...> pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių bendrosios kompetencijos teismų instancinę sistemą, aiškinimas, taip pat tuo kitokiu šių Konstitucijos nuostatų aiškinimu grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (ar jų teisėjams) prisiimti Konstitucijoje jiems nenumatytas funkcijas, Konstitucijoje nenustatytus įgaliojimus, paneigtų Konstitucijoje

²⁷ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas. Valstybės Žinios, 1994, Nr. 46-851. Nauja redakcija nuo 2002 m. gegužės 1 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649.

įtvirtintą teismų nepriklausomumą, pažeistų Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, šio straipsnio 3 dalies nuostatą, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.” Nors Teismų įstatymų straipsnis, numatantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisę teikti žemesnės instancijos teismams privalomus baudžiamųjų įstatymų išaiškinimus, panaikintas nebuvo, manytina, tokių išaiškinimų reikšmė teismų praktikai po šio LR Konstitucinio Teismo nutarimo pasikeitė. Nauji Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimai dėl teismų praktikos tam tikrų kategorijų bylose nėra priimami, o šios praktikos apžvalgos tapo reikšmingos tik kaip precedentas, kuriuo žemesnės instancijos teismai nagrinėdami baudžiamąsias bylas privalo vadovautis, tačiau, kai tai neišvengiamai ir objektyviai būtina, gali būti keičiamas. Vienaip ar kitaip, aukštesnės ar tos pačios instancijos teismų sprendimai, kuriais baudžiamojo teisinio reguliavimo taisyklė taikoma tam tikru būdu arba pateikiamas jos išaiškinimas, įgyjantys precedento galią, taipogi gali būti traktuojami kaip pakeičiantys, patikslinantys ar sukuriantys naują tam tikrą baudžiamojo teisinio reguliavimo taisyklę, kurios, nesant minėtos būtinybės, analogišką bylą nagrinėjantis teismas turi laikytis, todėl tokie teismų sprendimai taipogi yra reikšmingi baudžiamosios politikos požiūriu.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad panašiai kaip ir ankstesnė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo veikla teikiant privalomus baudžiamosios teisės normų išaiškinimus, traktuotina ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įtaka baudžiamajam teisiniam reguliavimui (t.y. kad ir LR Konstitucinio Teismo veikla nagrinėjant baudžiamuosius įstatymų konstitucingumą turėtų būti laikoma valstybės baudžiamąja politika). Baudžiamieji įstatymai neretai buvo keičiami atsižvelgiant į LR Konstitucinio teismo išaiškinimus. Visgi pažymėtina, kad negalima kiekvieno valstybės baudžiamajai politikai įtakos turinčio veiksnio laikyti baudžiamąja politika. Esminis skirtumas tarp minėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir LR Konstitucinio Teismo veiklos aiškinant baudžiamosios teisės normas yra tas, jog Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai būdavo skirti didinti baudžiamojo teisinio reguliavimo efektyvumą, jį sukonkretinti, paveikti jį taip, kad būtų kaip įmanoma labiau įgyvendinama baudžiamųjų įstatymų paskirtis ir taip būtų efektyviau kovojama su nusikalstamumu taikant baudžiamosios teisės normas. Taigi tokios Aukščiausiojo Teismo veiklos tikslai būdavo tokie patys, kokie keliami ir visai baudžiamajai politikai. Tuo tarpu LR Konstitucinio Teismo atliekamas Konstitucijos normų bei jas įgyvendinančių baudžiamosios teisės normų aiškinimas vykdomas turint visai kitokią tikslą – patikrinti baudžiamųjų įstatymų konstitucingumą, o optimizuoti kovos su nusikalstamomis veikomis tuo nesiekama. Todėl, nors LR Konstitucinio Teismo veikla ir turi įtakos baudžiamajam teisiniam reguliavimui, tačiau savaime baudžiamąja politika nelaikytina.

Nuomonė, kad teismų bei teisėsaugos institucijų veikla taikant baudžiamuosius įstatymus yra baudžiamosios politikos dalis, vyrauja Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje. Tokią nuomonę palaiko G. Švedas, V. Pavilionis, A. Dziegoraitis. V. Piesliakas netgi išskiria du baudžiamosios politikos lygmenis – teorinę (baudžiamųjų įstatymų leidyba) ir praktinę (įstatymų taikymas) baudžiamąją politiką²⁸. Baudžiamųjų įstatymų taikymą vienu iš baudžiamosios politikos turinio elementų įprasta laikyti ir Rusijoje²⁹. Tuo tarpu Vakarų šalyse vyrauja priešinga nuomonė. Kaip apibendrina V. Pavilionis, tarp Vakarų Europos mokslininkų dominuoja nuostata, kad teismai, būdami savarankiška valdžia, nevykdo politinių valstybės uždavinių, todėl ir jų veikla taikant baudžiamuosius įstatymus negali būti valstybės baudžiamosios politikos dalis³⁰.

Su tokia nuomone sunku sutikti. Neneigiant valdžių padalijimo principo egzistavimo šiuolaikinėse valstybėse, pastebėtina, kad šis principas nėra absoliutus. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 2 ir 3 dalyje nustatyta, kad „teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.“ Taigi, šios normos kontekste, manytina, valdžių padalijimo ir teismų savarankiškumo principas reiškia, kad teismai, vykdydami teisingumą, yra savarankiškai priimančios diskrecinius sprendimus, t.y. vertindami įvairias faktines aplinkybes, sprenddami klausimus, kuriuos jiems patikėta spręsti pagal savo vidinį įsitikinimą ir pan. Tačiau, iš esmės, nagrinėdami baudžiamąsias bylas ir priimdami jose atitinkamus sprendimus, teismai įgyvendina įstatymo leidėjo valią. Konstatavę, kad egzistuoja tam tikros faktinės aplinkybės, teismai turi pasielgti taip, kaip tokiu atveju yra nustatęs įstatymų leidėjas, t.y. pritaikyti tą baudžiamąjį įstatymą, kurį tokioms aplinkybėms, tokiems baudžiamiesiems teisiniams santykiams reguliuoti yra priėmęs įstatymų leidėjas. Jau pats faktas, kad vykdydami teisingumą teismai vykdo baudžiamuosius įstatymus, rodo, kad šioje srityje teismai nėra ir negali būti visiškai savarankiški. Be to, teismų savarankiškumą įstatymų leidėjas riboja dar ir tuo, jog nustato procesines taisykles, kuriomis teismai, taikydami baudžiamuosius įstatymus, privalo vadovautis. Todėl konstatuotina, jog teismai, vykdydami teisingumą, įgyvendina įstatymo leidėjo valią įstatymų leidėjo nustatyta tvarka, taigi galima teigti, jog tokiu būdu įgyvendina bei vykdo įstatymų leidėjo suformuotą valstybės baudžiamąją politiką.

²⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius, 2005. p. 37-38.

²⁹ *Ugolovnoe pravo. Obščaja čast. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. Moskva, 1993. p. 19.*

³⁰ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A., Nocius J., Pavilionis V., Prapiestis J., Švedas G. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996. p. 43.

1.2.4. Teisėkūros procesas ir valstybės baudžiamoji politika

Nagrinėjant teorinį (kaip jį įvardija V. Piesliakas) baudžiamosios politikos lygmenį, t.y. baudžiamųjų įstatymų kūrimą, taipogi dažnai būna sunku nustatyti, kokia įstatymų leidėjo veikla priskirtina baudžiamajai politikai, o kokia ne. Teisės aktų kūrimas yra gana ilgas ir sudėtingas procesas, nuo teisinio reguliavimo idėjos susiformavimo iki jos įtvirtinimo teisės akte yra netrumpas kelias. Todėl tiksliai pasakyti, kur prasideda valstybės baudžiamoji politika, o kur – tik bandymai pakreipti ją tam tikra linkme, gana sunku.

Visų pirma, gali kilti klausimas, ar įstatymų leidėjo poziciją tam tikru klausimu baudžiamąja politika galima vadinti tik tada, kai ji tiesiogiai įtvirtinta baudžiamosios teisės akte, ar visgi baudžiamąją politiką derėtų suprasti plačiau, t.y. kaip bet kokią įstatymų leidėjo valią, nuomonę ir pan., net ir neturinčią formalios išraiškos?

Baudžiamosios teisės doktrinoje šis klausimas paprastai neanalizuojamas ir valstybės baudžiamoji politika nagrinėjama tik ta apimtimi, kuri atsispindi valstybės baudžiamosios teisės aktuose. Tai suprantama, kadangi baudžiamosios teisės aktai yra aiškiausia įstatymų leidėjo valios išraiška ir jais remiantis, galima gana tiksliai nustatyti valstybėje vyraujančias baudžiamosios politikos tendencijas. Tačiau manytina, jog tokia analizė visgi nėra išsami. Politika, kaip jau minėta 1.1. skyriuje, yra ne tik tam tikras veikimo būdas, bet ir tą politiką vykdančio subjekto vertybės, įsitikinimai, principai, programinės nuostatos, nulemiančios tokį subjekto veikimą. Baudžiamąją politiką nagrinėjant formaliai, t.y. tik kaip teisės aktuose išreikštą įstatymų leidėjo valią, dalis minėtų elementų į jos sąvoką nepatektų. Todėl, analizuojant valstybės baudžiamąją politiką, būtų tikslinga tirti ir kitus šaltinius (įvairius programinius dokumentus, deklaracijas ir pan.), parodančius valstybės požiūrį į tam tikrus baudžiamojo teisinio reguliavimo klausimus, pagrindinius principus, vertybes, kurių valstybė laikosi nustatydamą vienokį ar kitokį baudžiamąjį teisinį reguliavimą ir kurie tiesiogiai nėra įvardijami baudžiamuosiuose įstatymuose. Tačiau iš to kyla dar viena problema: kada tam tikrą nuomonę ar poziciją baudžiamosios teisės klausimais laikyti valstybės politika, o kada – tik atskirų asmenų ar jų grupių nuomone? Pavyzdžiui, ar galima tam tikros politinės jėgos, tegu ir turinčios lemiamą įtaką įstatymų leidžiamajame institucijoje, ideologiją ar partinius nuostatus laikyti valstybės politika? Arba, pavyzdžiui, tos politinės jėgos atstovų arba net aukščiausių valstybės pareigūnų viešus nuomonės pareiškimus baudžiamosios politikos klausimais?

Manytina, kad savotiškas atspirties taškas šioje situacijoje galėtų būti nustatymas, ar minėtų pozicijų ar nuomonių išreiškimas įpareigoja valstybę ateityje elgtis tam tikru būdu, priimti tam tikrus teisės aktus ir pan. Kitaip tariant, tam, kad pareiškimas būtų pripažįstamas valstybės baudžiamąja politika, jis turi turėti atitinkamą išraišką ir teisinę galią: jis turi būti išreikštas valstybės vardu.

Nekyla abejonių, kad valstybės vardu veikia ir valstybės valią savo veikloje išreiškia įstatymų leidėjas, Vyriausybė, taip pat tokie valstybės pareigūnai kaip Vyriausybės vadovas, teisingumo ministras, kiti Vyriausybės nariai. Todėl šių institucijų ar pareigūnų oficialiai daromi pareiškimai, oficialiai išsakomos pozicijos tam tikrais baudžiamojo teisinio reguliavimo klausimais, taip pat jų priimti teisės aktai, nustatantys valstybės veiklos kryptis šioje srityje laikytini valstybės valios išreiškimu ir pripažintini valstybės baudžiamąja politika. Tokių aktų pavyzdžiai – tai jau minėta 2003 m. kovo 20 d. Seimo nutarimu patvirtinta Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, kurioje, nors ir nenustatomas baudžiamasis teisinis reguliavimas, tačiau įtvirtinamos pagrindinės kryptys ir principai, kuriais remiantis toks reguliavimas bus vykdomas, taip pat Vyriausybės programos ar veiklos ataskaitos, kuriose įvardijami Vyriausybės ir jai pavaldžių institucijų prioritetai baudžiamosios politikos srityje ir pan.

Tačiau pažymėtina, kad minėti pareigūnai ar atskiri Seimo nariai, be užimamų pareigų, dažniausiai tuo pačiu yra ir įvairių partijų vadovai ar nariai, be to, gali veikti ir kaip individualūs asmenys. Atstovaudami partijoms ar veikdami kaip atskiri asmenys, jie dažnai viešojoje erdvėje, pvz. rinkimų agitacinėse laidose išsako tam tikras partines ar savo asmenines nuostatas, pozicijas tam tikrais baudžiamosios politikos klausimais. Tokie pareiškimai daromi jau nebe valstybės vardu. Jie, kaip ir minėtų partijų programos ar atskirų asmenų nuomonė ar įsitikinimai valstybės valios neišreiškia ir įsipareigojimų valstybei baudžiamąjį teisinį reguliavimą grįsti juose išsakytomis idėjomis nesukelia, todėl daugiausia gali būti laikomi to asmens individualia ar asmenų grupės politika, bet ne valstybės.

Panašių probleminių klausimų nagrinėjant valstybės baudžiamosios politikos ir teisės aktų santykį kyla ir daugiau. Pavyzdžiui, kad baudžiamieji įstatymai atspindi valstybės baudžiamąją politiką, abejonių nėra. Tačiau kaip vertinti dar nepriimtus teisės aktus, t.y. baudžiamųjų įstatymų projektus, ar pagal tai, kad įstatymų leidėjas jiems pritaria arba ne, galima nustatyti, kokia yra valstybės baudžiamoji politika? Iš pirmo žvilgsnio viskas paprasta: jei įstatymų leidėjas pritaria arba atvirksčiai, atsisako pritari tokioms naujoms idėjoms, galima sakyti, jog jos arba tampa valstybės vykdomos baudžiamosios politikos dalimi, arba, šių idėjų nepriimdama, valstybė deklaruoja, kad jos neatitinka valstybės vykdomos baudžiamosios politikos, t.y. kad valstybės vykdoma baudžiamoji politika yra priešinga, nei formuluojama įstatymo projekte. Manytina, jog abiem minėtais atvejais įstatymų projektuose keltos baudžiamojo teisinio reguliavimo kryptys ir idėjos dar negali būti laikomi valstybės baudžiamosios politikos dalimi: pirmu atveju projekte siūlomas baudžiamasis teisinis reguliavimas taps valstybės baudžiamosios politikos dalimi tik po to, kai jį oficialiai patvirtins įstatymų leidėjas priimdamas įstatymą, antru – projekte iškeltos idėjos prieštaras tuo metu

valstybės vykdomai baudžiamajai politikai, todėl tuo labiau negalės būti laikomos jos dalimi. Tačiau abiem atvejais įstatymų leidėjo reakcija į įstatymų projektus (priėmimas arba nepriėmimas) parodys valstybės baudžiamosios politikos tendencijas.

Tačiau galimos ir ne tokios aiškios situacijos. Pavyzdžiui, parlamente atmetamas įstatymo projektas, kuriame keliamos idėjos atitinka valstybės tam tikruose programiniuose dokumentuose deklaruojamas baudžiamosios politikos kryptis, principus ir pan., tačiau įstatymas nėra priimamas dėl tam tikrų pašalinių priežasčių – politinių, techninių ir pan., pavyzdžiui dėl to, jog projektas pateiktas opozicijos atstovo, o dėl aršios konfrontacijos valdančioji dauguma blokuoja visus opozicijos siūlomus įstatymų projektus. Tokiu atveju šio įstatymo nepriėmimas anaiptol nereiškia, kad valstybė laikosi priešingos negu kad formuluojama įstatymo projekte baudžiamosios politikos. Tačiau projekte keliamos idėjos tuo pačiu negauna ir valstybės pritarimo, t.y. valstybė tarsi nepasako, kad priima tas idėjas kaip savo baudžiamosios politikos dalį. Tokiu atveju iš to, ar įstatymo projektas priimamas ar atmetamas, pasakyti, kokia yra valstybės baudžiamoji politika, neįmanoma. Galimybė tokioms situacijoms susiklostyti praktikoje verčia daryti išvadą, kad iš to, kokios idėjos keliamos baudžiamųjų įstatymų projektuose ir iš įstatymų leidėjo reakcijos į jas spręsti apie valstybės baudžiamosios politikos tendencijas vienareikšmiškai negalima.

Tuo pačiu tokios situacijos iškelią ir kitą, dar platesnę problemą. Nepriėmus teisės akto, kuris įgyvendintų įstatymų leidėjo deklaruojamą baudžiamąją politiką, esamas baudžiamasis teisinis reguliavimas nėra pakeičiamas, o kadangi jis nesutampa su įstatymų leidėjo deklaruojamomis baudžiamosios politikos kryptimis, pagrindinėmis idėjomis ir pan., tiksliai pasakyti, kokia šiuo atveju yra tikroji valstybės baudžiamoji politika – ar ta, kuri deklaruojama, ar ta, kurią atspindi esamas baudžiamasis teisinis reguliavimas, yra neįmanoma. Kaip tokią situaciją vertinti, ar kaip nenuoseklia, padriką ir vidinių prieštaravimų turinčią baudžiamąją politiką, o galbūt tų deklaracijų ir idėjų, kurios realiai nėra įgyvendinamos, negalima laikyti valstybės baudžiamąja politika? Per daug nesvarstant, manytina, jog reikėtų remtis anksčiau išsakyta pozicija, kad valstybės lygmeniu deklaruotos baudžiamosios teisinio reguliavimo kryptys, tikslai, pagrindinės nuostatos ar principai taipogi pripažintini valstybės baudžiamosios dalimi, taigi, net ir tada, kai reali įstatymų leidėjo veikla tokių krypčių neatitinka. Tačiau tokios situacijos, manytina, parodo įstatymų leidėjo vykdomos baudžiamosios politikos trūkumus: jos nenuoseklumą, nesuderintumą ir pan.

Apibendrinant ankstesniuose skyriuose pateiktą baudžiamosios politikos turinio bei labiausiai paplitusių sąvokų analizę, darytina išvada, kad baudžiamąją politiką derėtų laikyti valstybės veiklą nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos srityje, kuri vykdoma baudžiamosios

teisės pagrindu. Ši veikla pasireiškia atitinkamų kryptių, programinių nuostatų, pagrindinių idėjų bei principų nustatymu, kurių pagrindu vėliau vykdomas valstybės baudžiamasis teisinis reguliavimas, taip pat baudžiamųjų įstatymų leidimu ir jų taikymu teisėsaugos institucijų bei teismų praktinėje veikloje. Baudžiamoji politika yra valstybės vykdomos nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės politikos dalis, kurią, be baudžiamosios politikos, sudaro valstybės ekonominė, užimtumo, šeimos, jaunimo, švietimo ir kt. politika. Todėl valstybės vykdomos kovos su nusikalstamumu priemonės, nesusijusios su baudžiamąja teise, priskirtinos ne baudžiamajai, o valstybės nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės politikai.

Baudžiamosios politikos pagrindas yra baudžiamieji įstatymai. Juos priimant, nustatomas atitinkamas baudžiamasis teisinis reguliavimas ir taip išreiškiama valstybės baudžiamoji politika. Baudžiamieji įstatymai atlieka tokias pagrindines baudžiamosios politikos funkcijas kaip veikų kriminalizavimas ar dekriminalizavimas, penalizavimas ar depenalizavimas, baudžiamosios atsakomybės ribų ir sąlygų nustatymas.

Be baudžiamųjų įstatymų, prie baudžiamosios politikos priskirtinas ir baudžiamojo proceso, bausmių vykdymo įstatymų leidimas ir taikymas.

Baudžiamąja politika nelaikytina ne valstybės institucijų, o, pavyzdžiui, visuomeninių organizacijų veikla. Ja nelaikytina ir politinių jėgų ar valstybės pareigūnų valia ar nuomonės, jei ji išreiškiama ne valstybės vardu, t.y. jei nėra atitinkamo šios valios atspindėjimo valstybiniu lygmeniu: įstatymais, oficialiais programiniais dokumentais, priimtais valstybės institucijų, oficialiais atitinkamų pareigūnų ar institucijų pranešimais ir pan. Tokiu būdu valstybės baudžiamoji politika atribojama nuo atskirų asmenų ar jų grupių palaikomos baudžiamosios politikos.

Derėtų atskirti valstybės deklaruojamą ir realiai vykdomą baudžiamąją politiką. Deklaruojama valstybės baudžiamoji politika atsispindi atitinkamuose oficialiuose pareiškimuose ar valstybės vardu priimtuose dokumentuose, nustatančiuose pagrindines vykdytino baudžiamojo teisinio reguliavimo kryptis, idėjas bei principus, kuriais šis reguliavimas bus vykdomas. Realiai vykdoma baudžiamoji politika išreiškiama priimant baudžiamuosius, baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo įstatymus. Idealiu atveju deklaruojama ir realiai vykdoma valstybės politika sutampa, tačiau, kaip rodo praktika, taip būna ne visada.

2. Aktualią Lietuvos baudžiamąją politiką įtakojančios veiksniai

2.1. Baudžiamąją politiką įtakojančių veiksnių samprata

Įvairūs visuomenės gyvenimo aspektai – kultūra, tradicijos, religija, ekonominė ir politinė santvarka – yra glaudžiai susiję ir stipriai vienas kitą įtakoja. Turint omenyje, kad baudžiamojo teisinio reguliavimo, taigi, tuo pačiu ir baudžiamosios politikos poreikį sąlygoja tam tikri visuomenės interesai bei tai, kad baudžiamoji politika – tai valstybės veikla socialinėje (visuomeninių santykių reguliavimo) sferoje, natūralu, kad ji taipogi yra glaudžiai susijusi su įvairiomis visuomeninio gyvenimo realijomis ir negali būti vykdoma nuo jų visiškai nepriklausomai ir atsietai. Kaip teisingai pastebi V. S. Komisarovas, baudžiamosios politikos turiniui, kryptingumui ir ypatybėms turi įtakos sudėtingas kompleksas faktorių, sąlygotų visuomenės vystymosi dėsningumų ir ypatumų³¹. Kaip pagrindinius iš šių faktorių jis išskiria valstybės ekonominio vystymosi kryptis, skirtingas nuosavybės, gamybos būdų ir materialaus turto pasiskirstymo formas, taip pat socialinius veiksnius, tokius kaip visuomenės socialinės struktūros pokyčius, urbanizaciją, gyventojų migraciją, mokslinį ir techninį progresą (tiek teigiamas, tiek neigiamas jo pasekmes), istorines tradicijas, kultūros lygį šalyje, įstatymų leidybos patirtį, kovos su nusikalstamumu patirtį užsienio šalyse bei daugybę kitų veiksnių, nuo kurių priklauso veikų, pripažįstamų nusikalstamomis, ratas, baudžiamosios atsakomybės ir bausmių sistemos ypatumai ir pan.

Be abejo, neigti minėtų veiksnių įtakos baudžiamajai politikai negalima. Tačiau pastebėtina, kad dauguma jų, pvz. ekonominė santvarka ar vyraujanti nuosavybės forma šalyje, yra gana abstraktūs ir juos įvardyti kaip baudžiamąją politiką įtakojančius veiksnius galima kalbant tik apie pačias bendriausias, esmingiausias baudžiamosios politikos kryptis. Tuo tarpu nagrinėjant konkretesnes baudžiamosios politikos tendencijas, aiškinantis, kas lėmė konkretaus baudžiamojo teisinio reguliavimo vienokių ar kitokių nuostatų atsiradimą, paprastai ieškoma detalesnių, konkretesnių veiksnių. Pvz. J. Jasinskis, kaip svarbius baudžiamąją politiką įtakojančius elementus išskiria oficialiai fiksuojamą nusikalstamumą, tam tikrus nuteistųjų bendruomenės ypatumus, taip pat teisėjų pažiūras bei jų praktiką taikant baudžiamąsias teises priemones³².

Lietuvos teisės doktrinoje³³ nagrinėjami tokie pagrindiniai baudžiamąją politiką formuojantys veiksniai: nusikalstamumo būklė, lygis ir dinamika šalyje, parlamentarų politinės, teisinės ir dorovinės (religinės) nuostatos, konstitucinės normos, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimai, tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės įtaka,

³¹ *Ugolovnoe pravo. Obščaja čast. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. Moskva, 1993. p. 19.*

³² *Jasinskij J. The Dilemmas of Criminal Policy In Poland In the Early 1990s// Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. Vilnius, 1995. p. 174.*

³³ Švedas G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // *Teisė. 2006, Nr. 59. p. 130.*

teisėsaugos institucijų ir teismų veikla, baudžiamosios teisės ir kriminologijos mokslas, valstybės ekonominės – finansinės galimybės ir žmogiškieji resursai, žiniasklaida ir viešoji nuomonė, taip pat valstybės kultūrinės, teisinės tradicijos ir pan. Būtent šie veiksniai, šio darbo autoriaus nuomone, labiausiai įtakojo ir aktualias baudžiamosios politikos tendencijas Lietuvoje, todėl svarbiausius iš jų derėtų aptarti plačiau.

2.2. Svarbiausi aktualią Lietuvos baudžiamąją politiką įtakoję veiksniai

G. Švedas išskiria dvi baudžiamosios teisės mokslo įtakos baudžiamosios politikos formavimui kryptis. Pirma, mokslininkai nagrinėja įvairius su nusikalstama veika, bausme, nusikalstamumu susijusius klausimus ir taip teoriškai pagrindžia arba paneigia baudžiamojo įstatymo reikalingumą ir jo koncepciją, nurodo galimus įstatymo taikymo ypatumus, atkreipia įstatymų leidėjo ir teismų dėmesį į įstatymo ar jo taikymo netobulumus. Antra, mokslininkai neretai įtraukiami į patį teisėkūros procesą, siekiant, kad naujai kuriamo baudžiamojo teisinio reguliavimo tobulumo. Šitaip sukurti įstatymai paprastai pasižymi sisteminiu požiūriu, vidine darna, baudžiamosios represijos ekonomiškumu³⁴.

Sunku nustatyti, kokių mastu tai įtakojo konkrečius įstatymų leidėjo sprendimus, tačiau pastebėtina, kad abiem kryptimis nagrinėjamu laikotarpiu baudžiamosios teisės mokslas veikė gana aktyviai. Teisinėje literatūroje 2004 – 2008 m. daug dėmesio buvo skiriama baudžiamosios teisės, kriminologijos mokslo problemoms. Pagrindas gausioms diskusijoms doktrinoje kilti buvo naujojo Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso³⁵ (Toliau – LR BK arba Kodeksas) priėmimas: buvo intensyviai analizuojami ir vertinami atskiri jo institutai, normos, jų reikalingumas, pateikiamos naujojo ir senojo Kodeksų atitinkamų institutų lyginamosios analizės ir pan. Pastebimai aktyvesnis buvo ir baudžiamosios teisės mokslininkų įtraukimas į teisėkūros procesą: 2003 m. priimta Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, kurioje baudžiamosios politikos kryptys nustatomos atsižvelgiant į mokslinio nusikalstamumo tyrimo išvadas, šiai programai įgyvendinti ir koordinuoti tais pačiais 2003 m. sudaryta Tarpžinybinė komisija, į kurią, be kitų, įtraukiami ir baudžiamosios teisės mokslininkai. Tokiu būdu mokslininkai prisidėjo prie valstybės baudžiamosios politikos strategijos kūrimo, pagrindinių jos kryptių nustatymo. 2005 m. patvirtintos Baudžiamosios teisės, Baudžiamojo proceso teisės ir bausmių vykdymo teisės ekspertų komisijos, kurių uždavinys yra preliminarus baudžiamųjų, baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo įstatymų tikslingumo, pagrįstumo, teisės normų formulavimo vertinimas ir išvadų pateikimas Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetui, į kurias taipogi įtraukti teisės mokslininkai.

³⁴ Švedas G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // Teisė. 2006, Nr. 59. 136.

³⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. Valstybės Žinios, 2000, Nr. 89-2741.

Lietuvos baudžiamąją politiką įtakoja tarptautinė teisė. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 3 dalis įtvirtina nuostatą, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.“³⁶ Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ antra dalis nustato, kad „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.“³⁷

Šios konstitucinės nuostatos ne tik nustato tarptautinės teisės normų vietą Lietuvos teisės sistemoje, bet ir įtvirtina jų viršenybę kolizijos su nacionalinės teisės normomis atveju. Tačiau, kaip yra pažymėjęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, tiesioginis tarptautinės teisės normų taikymas baudžiamojoje teisėje negalimas, jos visada turi būti perkeliamos į nacionalinį baudžiamąjį įstatymą. Taigi galima teigti, kad nors nesant galimybės tarptautines sutartis baudžiamojoje teisėje taikyti tiesiogiai, jos tiesioginės viršenybės prieš nacionalinius teisės aktus neturi, tačiau tokių sutarčių ratifikavimas suponuoja įstatymų leidėjo pareigą visų pirma priimant nacionalinės teisės aktus derinti juos su Seimo ratifikuotų tarptautinių sutarčių ar Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, o atsiradus prieštaravimų, pašalinti juos atitinkamai pakeičiant ar papildant nacionalinės teisės aktus.

Didelė dalis tarptautinės teisės normų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotose sutartyse, buvo inkorporuotos į nacionalinį baudžiamąjį įstatymą jau priimant naująjį LR BK. Kaip pastebi G. Švedas, darbo grupei, rengusiai kodekso projektą, jo nuostatų suderinimas su tarptautinės teisės aktų reikalavimais buvo viena svarbiausių užduočių³⁸. Tačiau, kadangi kodeksas įsigaliojo tik po beveik trejų metų nuo jo patvirtinimo, o per tą laikotarpį buvo priimta nemažai naujų tarptautinių sutarčių ir Europos Sąjungos teisės aktų, po Kodekso įsigaliojimo jis ne kartą buvo keičiamas, be kita ko derinant jį su tarptautinės ir Europos sąjungos teisės reikalavimais.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) įtaka Lietuvos baudžiamajai politikai pasireiškia tuo, kad Konstitucija įtvirtina bendrus teisinio reguliavimo pagrindus ir principus, kuriems turi neprieštarauti visi įstatymo leidėjo leidžiami teisės (taip pat ir baudžiamosios) aktai. LR Konstituciniam teismui nustačius, kad konkreti teisės norma prieštarauja Konstitucijai, ji nebetaikoma, o įstatymų leidėjui atsiranda pareiga tokią normą eliminuoti iš teisinės sistemos. Nuo Konstitucijos priėmimo būta nemažai atveju, kai baudžiamasis teisinis reguliavimas buvo pakeistas atsižvelgiant į LR Konstitucinio Teismo

³⁶ Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³⁷ Valstybės Žinios, 2004, Nr.111-4123.

³⁸ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 138.

išaiškinimus, pavyzdžiui, Teismui nustačius, kad senojo LR BK nuostata, jog švelnesnė negu įstatymų numatyta bausmė negali būti paskirta už kontrabandą, ši nuostata, nors ir nebuvo panaikinta, tačiau praktikoje nebegalėjo būti taikoma. Baudžiamosios teisės doktrinoje³⁹ išskiriama ir dar viena Konstitucijos įtakos baudžiamajam teisiniam reguliavimui kryptis – tai atvejai, kai įstatymų leidėjas savarankiškai, be LR Konstitucinio Teismo įsikišimo priima baudžiamuosius įstatymus, tiesiogiai skirtus Konstitucijos normų įgyvendinimui, pvz. atsižvelgiant į konstitucinį žmogaus būsto neliečiamumo principą, buvo išplėstos būtinosios ginties ribos ir pan.

Kadangi baudžiamuosius įstatymus leidžia kolegiali valstybės institucija – Seimas, kuriame yra 141 narys, labai svarbi baudžiamosios politikos formavimui tampa vyraujanti tarp Seimo narių nuomonė vienu ar kitu baudžiamosios teisės klausimu, jų politiniai, teisiniai, doroviniai, net religiniai įsitikinimai. Paprastai tokių įsitikinimų pagrindu politikai grindžia savo narystę vienoje ar kitoje partijoje, propaguojančioje vienokius ar kitokius idealus. Šie idealai įtvirtinami partijų įstatuose, rinkimų programose, todėl iš jų galima spręsti, kokios politikos (kartu ir baudžiamosios) laikysis vienos ar kitos partijos nariai, išrinkti į Seimą. Pasak J. Pradel, liberalesnės ar konservatyvesnės pakraipos politinių partijų dominavimas gali iš dalies paaiškinti įstatymų kaitą ir baudžiamosios politikos griežtėjimo ar švelnėjimo periodus. Pavyzdžiui, liberalai pritaria bausmės individualizavimui, jos atidėjimui ir tam, kad būtų atsižvelgiama į atsakomybę lengvinančias aplinkybes, o autoritarinės koncepcijos šalininkai įrodinėja priešingą nusistatymą⁴⁰. Be abejonės, šis principas nėra absoliutus. Kaip pastebi G. Švedas, Lietuvos politinių partijų rinkiminėse programose dažnai skiriama dėmesio nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei, bet dažniausiai tai teisingi, tačiau gana abstraktūs teiginiai, apibūdinantys egzistuojančias socialines problemas, tuo tarpu apie priemones, kurių pagalba jos bus sprendžiamos, nutylima⁴¹. Paprastai, anot autoriaus, tokios partijos, būdamos valdžioje, vadovaujasi tradiciniais kovos su nusikalstamumu metodais.

Visuomenės poveikis baudžiamosios politikos formavimui pasireiškia darant įtaką įstatymų leidėjui. Įvairios visuomenės grupės, siekdamos savo saugumo ir interesų užtikrinimo, įvairiais būdais (per žiniasklaidą ar organizuojant visuomenines akcijas) reiškia savo nuomonę vienu ar kitu klausimu ir taip daro tam tikrą spaudimą įstatymų leidėjui, reikalaujama konkretaus sprendimo. Visuomenės aktyvumas dažnai padidėja po to, kai žiniasklaida paviešina informaciją apie vienokią ar kitokią visuotinai nepriimtina veiką. Tokiais atvejais paprastai reikalaujama kriminalizuoti konkrečią veiką ar griežtinti atsakomybę už ją, kadangi visuomenėje gaji nuomonė, kad tai vienintelis tinkamas problemos sprendimas, kad tik

³⁹ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 55.

⁴⁰ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius, 2001. p. 45.

⁴¹ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 52.

įbauginant potencialius teisės pažeidėjus galima juos sulaikyti nuo nusikalstamo elgesio. Kaip teigia J. Bluvšteinas, Lietuvos Respublika iš sovietinio politinio mentaliteto paveldėjo ne tik siekimą nepaprastai plačiai taikyti baudžiamosios teisės normas ir metodus, bet ir postulata, teigiantį, kad vienintelė galima valstybės reakcija į viso nusikalstamumo didėjimą ar atskirų nusikaltimų rūšių daugėjimą yra baudžiamųjų represijų griežtinimas⁴². Tačiau teisinėje literatūroje⁴³ kartu pateikiama pavyzdžių, kai toks visuomenės spaudimas davė ir teigiamų rezultatų, pvz. moterų organizacijų veiklos dėka nustatyta nauja kardomoji priemonė – įpareigojimas įtariamajam gyventi atskirai nuo nukentėjusiojo ir pan.

Baudžiamąją politiką įtakoja ir įvairios socialinės problemos, tokios kaip kalinimo įstaigų perpildymas ar valstybės negalėjimas šioms įstaigoms bei kitoms teisės saugos institucijoms skirti pakankamo finansavimo. Kaip teigia kai kurie autoriai, nuteistųjų laisvės atėmimo vietose mažinimo politikos varomoji jėga gali būti ne tiek rūpinimasis asmens gerove, kiek ekonominis išskaičiavimas, kaip greičiau ir pigesnėmis priemonėmis sukurti nusikalstamumo mažėjimo efektą⁴⁴.

Lietuvos teisės doktrinoje taip pat keliami laisvės atėmimo įstaigų perpildymo bei jų brangaus išlaikymo problema, ir ją taipogi siūloma spręsti baudžiamosios politikos priemonėmis – plečiant baudos, kitų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, taikymo galimybes. Kaip vieną reikšmingiausių argumentų autoriai nurodo, „kad itin didelis pataisos įstaigų „perkraudimas“ kelia ne vien socialines problemas, bet ir labai brangiai kainuoja“⁴⁵. Baudžiamosios teisės mokslininkai valstybės ekonominį pajėgumą nagrinėja ir platesniu kontekstu, t.y. analizuodami valstybės finansinių galimybių įtaką jos baudžiamosios politikos tikslų, kryptių nustatymui. Negalima nesutikti su nuomone, kad „finansiniu – ekonominiu požiūriu stipri valstybė gali iškelti didesnius uždavinius baudžiamosios justicijos sistemai ir sudaryti palankesnę materialinę bazę, leidžiančią užtikrinti valstybės deklaruojamus baudžiamosios politikos vykdymo principus ir tikslus bei tinkamai įgyvendinti šiai sistemai keliamus uždavinius. Tuo tarpu didelių uždavinių baudžiamosios justicijos sistemai iškėlimas, neparemtas juos pasiekti reikalingomis lėšomis, žmogiškaisiais ir kitais resursais bei priemonėmis, ne tik diskredituoja valstybės deklaruojamus baudžiamosios politikos vykdymo principus, bet ir sukuria paradoksalią situaciją, nes ateityje pareikalauja dar didesnių valstybės biudžeto išlaidų“⁴⁶.

⁴² Bluvšteinas J., Bieliūnas E., Justickis V. ir kt. Kriminologija. Vilnius, 1994. p. 328.

⁴³ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 73.

⁴⁴ Duff R. A. *Punishment, Communication and Community*. New York, 2001. p. 40.

⁴⁵ Prapiestis J. Dėl baudžiamosios politikos kryptingumo efektyvumo/ Teisės problemos, 1995, Nr. 4, p. 12.

⁴⁶ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 65.

2.3. Nusikalstamumas – baudžiamosios politikos objektas ir pagrindinis ją įtakojantis veiksnys

Neabejotinai svarbiausias veiksnys, lemiantis, kad valstybė pasirenka vienokią ar kitokią baudžiamąją politiką, yra nusikalstamumas, jo lygis, būklė, struktūra ir dinamika.

Vienas iš svarbiausių valstybės uždavinių, kaip jau minėta, yra užtikrinti maksimaliai saugias visuomenės egzistavimo sąlygas, apsaugoti jos interesus nuo nusikalstamų kėsinių. Nusikalstamumas, kaip socialinis reiškinys, turi antagonistinį pobūdį, todėl turi būti kontroliuojamas ir valstybė privalo imtis priemonių, nukreiptų į nusikalstamumo problemų sprendimą. Kokių priemonių bus imamasi, kurioms nusikalstamoms veikoms bus skiriama daugiausiai dėmesio, būtent ir priklauso nuo to, kurios nusikalstamos veikos yra labiausiai išplitusios ar kitaip kelia didžiausią pavojų visuomenės saugumui. Nusikalstamumas yra dinamiškas, nuolat kintantis reiškinys. Vienos veikos, laikui bėgant, gali prarasti pavojingumą, kitos atvirkščiai, atsiradus naujoms aplinkybėms, tapti pavojingomis. Arba tam tikru metu tam tikros nusikalstamos veikos gali būti nedažnos ir dėl to nekelti didelio pavojaus visuomenei, tačiau, pasikeitus aplinkybėms, gali išplisti ir tapti didele problema. Į visa tai įstatymų leidėjas privalo reaguoti ir priimti atitinkamus sprendimus. Matydamas, kad vienoks ar kitoks baudžiamasis teisinis reguliavimas yra neefektyvus, turi jį reformuoti: priimti naujas teisės normas, keisti jų įgyvendinimo tvarką ir pan. Taigi valstybės vykdoma baudžiamoji politika yra nukreipta į nusikalstamumą, jo mažinimą kaip į tiesioginį objektą, todėl nuo to, kokia yra nusikalstamumo būklė, struktūra šalyje, priklauso ir valstybės vykdomos baudžiamosios politikos kryptingumas ir pagrindinės tendencijos.

Nusikalstamumo tendencijų ir valstybės vykdomos baudžiamosios politikos tiesioginį ryšį pabrėžia ir pats įstatymų leidėjas. 2003 m. priimtoje Nacionalinėje nusikalstamumo prevencijos programoje, kurią, kaip jau minėta, galima laikyti programiniu nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos politikos (o tuo pačiu ir baudžiamosios politikos) dokumentu, baudžiamosios politikos kryptys, principai ir prioritetai nustatomi remiantis atliktu išsamiu to laikotarpio nusikalstamumo būklės, struktūros ir dinamikos, nusikalstamumo priežasčių Lietuvoje tyrimu.

Programoje išskirtos tokios pagrindinės nusikalstamumo būklės šalyje tendencijos kaip bendro nusikalstamų veikų skaičiaus tolygus augimas, gerokai išaugęs sunkių nusikaltimų skaičius, tuo pačiu ir pačių pavojingiausių - nužudymų ir sunkių kūno sužalojimų, organizuoto nusikalstamumo išvirtinimas ir plitimas, itin didelis turtinių nusikalstamų veikų paplitimas (apie trys ketvirtadaliai visų veikų), plitimas nusikaltimų, kurie anksčiau buvo reti, tokių kaip žmonių grobimai, prekyba žmonėmis, kompiuteriniai nusikaltimai ir pan.

Toks nusikalstamumo būklės apibendrinimas buvo padarytas 2003 metais, analizuojant duomenis nuo nepriklausomybės atkūrimo iki 2002 m., tačiau ir aktualios nusikalstamumo

tendencijos liko panašios. Iki 2005 m. toliau drastiškai augo tiek bendras padarytų nusikalstamų veikų skaičius (nuo 72646 užregistruotų veikų 2002 metais iki 85130 veikų 2003-iasiais ir 93419 2004-aisiais⁴⁷), tiek daugumos atskirų nusikalstamų veikų (pvz. sukčiavimo atvejų 2002 m. užfiksuota 2037, o 2003 ir 2004 – atitinkamai 2597 ir 2825, vagysčių – 42209 2002 m. ir atitinkamai 48706 ir 50672 2003 ir 2004 m.). Beveik nesikeitė ir nusikalstamumo šalyje struktūra: oficialus sunkių ir labai sunkių nusikaltimų skaičius, lyginant su 2002 m., sumažėjo maždaug dvigubai 2003 m. ir penkis kartus 2004, tačiau iš esmės tik todėl, kad įsigaliojus naujam LR BK buvo pakeista veikų priskyrimo sunkiems nusikaltimams tvarka. Tradiciškai didžiausią visų nusikalstamų veikų dalį sudarė turtiniai nusikaltimai, vis labiau plito ir nusikalstamos veikos, anksčiau buvusios retos: nusikaltimai, susiję su neteisėta narkotinių ar psichotropinių medžiagų apyvarta ir pan. Nemažėjo ir nepilnamečių asmenų padaromų nusikalstamų veikų dalis visoje nusikalstamumo struktūroje (apie 4 - 4,5 proc.).

Nuo 2005 m. kai kurios iš šių tendencijų ėmė keistis. Šie metai buvo savotiškas lūžio taškas, nuo kurio nusikalstamų veikų, užfiksuotų šalyje, skaičius ėmė mažėti: iš viso 2005 m. Lietuvoje buvo užfiksuota 89815 nusikalstamų veikų, 2006 – 82155, o 2007 jau tik 73741 (t.y. 21 proc. mažiau nei 2004 m.). Daugmaž proporcingai mažiau užfiksuota ir atskirų tradicinių nusikalstamų veikų, todėl nusikalstamumo struktūra iš esmės nesikeitė: vis dar didžiąją dalį visų šalyje užfiksuotų nusikalstamų veikų sudarė nusikalstamos veikos nuosavybei, beveik tokia pati išliko sunkių ir labai sunkių nusikaltimų dalis (4,5 proc. 2004 m. ir 5 proc. 2007 m.). Tačiau, esant bendrai tendencijai mažėti, kai kurių nusikalstamų veikų skaičius išaugo, o kai kurių mažėjo lėčiau, negu bendras nusikalstamumo lygis, kas rodo tų veikų dalies bendroje nusikalstamumo struktūroje didėjimą. Ypač tai pasakytina apie daugelį santykinai naujų veikų: netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimo, laikymo ar realizavimą, veikas, susijusias su netikromis mokėjimo priemonėmis, su neteisėtu narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimu. Nagrinėjamu laikotarpiu smarkiai išplito ir sukčiavimas: 2005-aisiais jų skaičius šoktelėjo nuo 2825 iki 3614, ir nors kitais dviem metais sukčiavimo atvejų užfiksuota mažiau, atitinkamai 3422 ir 3147, palyginus su 2004 ir 2002 m. šių nusikalstamų veikų dalis bendroje nusikalstamumo struktūroje didėjo (3 proc. 2002 bei 2004 metais ir 4,3 proc. 2007-aisiais).

Kalbant apie minėtų nusikalstamumo tendencijų įtaką valstybės baudžiamajai politikai, manytina, kad kur kas labiau ši įtaka pasireiškė pirmoje nagrinėjamo laikotarpio pusėje. Kaip jau minėta, 2003 – 2004 m. kriminogeninė situacija šalyje drastiškai blogėjo ir, galima sakyti, pasiekė kritinį lygį: nuolat ir dideliais tempais augo tiek bendras, tiek beveik visų nusikalstamų veikų atskirai skaičius, atsirado ir plito vis naujos veikos, nuolat daugėjo nuteistų asmenų ir pan. Visos šios tendencijos vertė įstatymų leidėją imtis atitinkamų veiksmų, iš naujo pergaltvoti

⁴⁷ Kriminalinės statistikos šaltinis čia ir toliau šiame skyriuje – <http://www.nplc.lt/stat/stat.htm>, (jei nenurodyta kitaip).

visą vykdomą baudžiamąją politiką. Baudžiamasis teisinis reguliavimas iš esmės buvo reformuotas dar priimant naują LR BK, įsigaliojusį 2003 m. gegužės 1 d., tačiau, kaip parodė nagrinėjamo laikotarpio baudžiamosios politikos analizė, ties tuo nesustota ir, nelaukiant naujojo kodekso poveikio rezultatų, gana aktyviai dirbama baudžiamosios politikos srityje: 2003 m. Seimo nutarimu patvirtinama Nacionalinė nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programa, vėliau – ją įgyvendinantis priemonių planas, įgyvendinamos šiame plane ir programoje numatytos priemonės (sudaryta Tarpžinybinė komisija Programai įgyvendinti, koordinuoti ir pan.). Pats LR BK 2003 – 2008 m. taip pat buvo daug kartų tobulinamas, neretai atsižvelgiant į naujas nusikalstamumo tendencijas: kriminalizuojamos naujos veikos, keičiamos nusikalstamų veikų sudėtys, koreguojamos sankcijos už tam tikras nusikalstamas veikas ir pan. Kai kurių nusikalstamumo tendencijų nuo 2005 m. pasikeitimas į gerąją pusę valstybės baudžiamajai politikai įtakos padarė mažai: įstatymų leidėjas ir toliau labiau reagavo į neigiamas nusikalstamumo tendencijas, t.y. daugiausia dėmesio skyrė toms veikoms, kurių skaičius, skirtingai nei daugumos nusikalstamų veikų, augo (pvz.veikų, susijusių su narkotikais, pinigų padirbinėjimo), tikslindamas tokių nusikalstamų veikų sudėtis Kodekse, kriminalizuodamas naujai atsirandančias veikas.

Visgi nagrinėjant nusikalstamumo ir valstybės vykdomos baudžiamosios politikos ryšį apsiriboti vien tik pirmojo įtaka pastarajai negalima. Tarp šių dviejų reiškinių neišvengiamai egzistuoja ir atvirkštinis ryšys, t.y. valstybės baudžiamoji politika taip pat didele dalimi lemia nusikalstamumą. Vieną ar kitą veiką nusikalstama pripažįsta būtent valstybės vardu veikiantis įstatymų leidėjas. Kitaip tariant, egzistuoja tam tikras nusikalstamumo paradoksas, kai valstybė, kriminalizuodama tam tikras veikas, pati sukuria nusikalstamumą, o vėliau su juo kovoja. Galimos situacijos, kai įstatymų leidėjas, vykdydamas aktyvią veikų kriminalizavimo politiką, smarkiai išplės veikų, pripažįstamų nusikalstamomis, sąrašą, ir tokiu būdu dirbtinai pakels nusikalstamumo lygį, arba atvirkščiai, dekriminalizuos tam tikras veikas ar susiaurins jų sudėtis ir tokiu būdu „išspręs“ nusikalstamumo problemas. Tokių atvejų būta ir Lietuvoje: G. Švedas, analizuodamas 1995 – 2004 m. baudžiamosios politikos tendencijas, pažymi, kad tuo metu „baudžiamosios atsakomybės nustatymas ar griežtinimas dažnai buvo grindžiamas tuo, kad didėjant nusikalstamumui labai padaugėjo sunkių nusikaltimų bendroje nusikalstamumo struktūroje, <...> tačiau tokį didėjimą labiausiai lėmė įstatymų leidėjo valia išplėsti sunkių nusikaltimų sąrašą.“⁴⁸ Todėl darytina išvada, jog vienokio ar kitokio baudžiamojo teisinio reguliavimo pakeitimų reikalingumą grįsti vien oficialia nusikalstamumo statistika negalima, visada būtina vertinti, kad tokios nusikalstamumo būklės, struktūros ar dinamikos tendencijos tam tikra dalimi gali neatspindėti tikrosios situacijos.

⁴⁸ Švedas G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995 -2004 metais/ teisė, 2005, Nr. 56. p. 68-69.

3. Aktualios Lietuvos baudžiamosios politikos tendencijos

3.1. Valstybės deklaruojama baudžiamoji politika

Nuo pat nepriklausomybės atgavimo, kai Lietuvos Respublika pradėjo vykdyti savarankišką baudžiamąją politiką, buvo dedamos pastangos siekiant užtikrinti, kad valstybės veiksmai šioje srityje būtų sistemingi. Jau 1993 m. buvo patvirtinti Teisinės sistemos reformos metmenys⁴⁹, o 1998 m. priimta nauja metmenų redakcija⁵⁰, kuriuose, be kita ko, nustatomos ir svarbiausios valstybės veiklos kryptys baudžiamojo proceso, bausmių vykdymo, teisėsaugos institucijų sistemos formavimo ir kitose srityse. Neneigiant šių dokumentų svarbos, visgi pastebėtina, kad tuo laikotarpiu valstybės vykdyta baudžiamoji politika buvo sutartinai kritikuojama būtent dėl savo nenuoseklumo ir aiškios krypties neturėjimo, kai baudžiamųjų įstatymų normos būdavo masiškai keičiamos, koreguojamos, ir beveik visada – izoliuotai, nekoordinuotai, negalvojančios, kokių padarinių vienos ar kelių normų pakeitimas turės visai baudžiamojo teisinio reguliavimo sistemai.

2003 – 2008 m. Lietuvoje taipogi buvo rengiami tam tikri programiniai dokumentai, kuriais įstatymų leidėjas deklaravo savo prioritetus baudžiamosios politikos srityje. 2003 m. priimta Nacionalinė nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos programa⁵¹, kurioje, be kita ko, išdėstomos svarbiausios įstatymų leidėjo veiklos kryptys ir pagrindiniai principai, kuriais įsipareigojama vadovautis vykdant valstybės baudžiamąją politiką. Tarp svarbiausių tokių veiklos krypčių paminėtinos šios:

a) nuolatinis naujos grėsmių ir rizikos veiksnių, keliančių pavojų asmens, visuomenės ir valstybės saugumui, vertinimas, kriminalizuojant pavojingas veikas ar dekriminalizuojant veikas, keliančias mažesnę grėsmę visuomenei, taip pat nustatant atskirų kriminalizuojamų veikų pavojingumą kaip esminį sankcijos nustatymo kriterijų;

b) plečiamos teismo diskrecinės galios, Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsniuose vengiant siaurų sankcijų ribų bei intervalų, tam tikrais atvejais „užprogramuojančių“ veikos pavojingumą ir trukdančių ar net visiškai pašalinančių galimybes individualizuoti bausmes;

c) nusikaltusių asmenų skatinimas teisėtomis priemonėmis bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, bendradarbiavimą derinant su baudžiamosios atsakomybės švelninimo arba atleidimo nuo jos nuostatomis ir diskrecinio baudžiamojo proceso pagrindais;

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo. Valstybės Žinios, 1993, Nr.70-1311.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo. Valstybės Žinios, 1998, Nr.61-1736.

⁵¹ *Op. cit.* 20.

d) liberali valstybės baudžiamoji politika asmenims, padariusiems nesunkius ir neatsargius nusikaltimus, derinama su griežtomis bausmėmis ir izoliavimu nuo visuomenės asmenų, padariusių sunkius ir labai sunkius tyčinius nusikaltimus.

Taip pat visai nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos sistemai, taigi ir baudžiamajai politikai, Programoje iškeliami kompleksiško, planingos veiklos, sistemingumo, efektyvumo ir ekonominio pagrįstumo ir kiti reikalavimai.

Pastebėtina, kad vykdant baudžiamąją politiką minėtomis kryptimis veikti pradėta ir minėti principai didele dalimi įgyvendinti jau 2000 m. priimtame naujame LR BK, kuris teisinėje literatūroje dažnai vertinamas kaip nustatantis iš esmės naują baudžiamąjį teisinį reguliavimą ir atspindintis naują, progresyvią šalies baudžiamąją politiką. Tačiau tam tikros aplinkybės lėmė, kad po priėmimo, dar net neįsigaliojusį kodeksą teko dažnai taisyti. 2002 – 2008 metais priimta 18 įstatymų, kuriais LR BK normos buvo taisomos, keičiamos, naikinamos ar Kodeksas papildomas naujomis. Tokiu būdu buvo daugiau ar mažiau reformuoti tiek daugelis institutų, įtvirtintų LR BK bendrojoje dalyje, tiek didelė dalis kodekso specialiosios dalies normų.

Nors vykdant tokią aktyvią baudžiamąją politiką, nebuvo išvengta ir šio tokio padrikumo, nenuoseklumo, visgi baudžiamosios politikos subjektų veikloje nagrinėjamu laikotarpiu galima išskirti gana aiškias tendencijas. Tuo pačiu pastebėtina, kad su minėtais įstatymų leidėjo oficialiai deklaruotais baudžiamosios politikos principais bei nusistatytomis veiklos kryptimis šios tendencijos sutapo ne visada.

3.2. Baudžiamojo teisinio reguliavimo klaidų ištaisymas

Kaip pažymi G. Švedas⁵², naujojo LR BK parengimas ir priėmimas buvo viena iš Lietuvos Respublikos stojimo į ES sąlygų. Norint sėkmingai ir laiku pabaigti derybas, Kodekso priėmimą lydėjo tam tikras skubotumas, kuris ir lėmė, jog naujai priimtame įstatyme liko nemažai spragų, klaidų ir netikslumų. Todėl pirmieji LR BK normų pakeitimai ir buvo skirti visų pirma šioms klaidoms taisyti.

Nors dauguma tokių pataisymų buvo neesminiai, daugiau techninio pobūdžio, bet kai kurios klaidos nustatant baudžiamosios atsakomybės pagrindus ir sąlygas, aprašant nusikalstamų veikų sudėtis bei nustatant sankcijas už jas pirminiame LR BK variante buvo išties nemažos, kartais net visiškai iškreipiančios normos esmę: pavyzdžiui, 102 straipsnyje, reglamentuojančiame civilių gyventojų trėmimą ir perkėlimą, perkėlimas buvo apibūdintas kaip „iš okupuotos valstybės į okupavusiąją“, taigi visiškai taip pat, kaip ir trėmimas, nors pagal normos logiką tai turėjo būti okupavusiosios valstybės gyventojų perkėlimas į

⁵² Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 140.

okupuotąją. Būtent taip ši norma ir buvo performuluota 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu⁵³. Dar didesnė klaida buvo ištaisyta kodekso 189 straipsnio 3 dalyje (nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas): vietoj frazės „įgijo, naudojosi arba realizavo nedidelės vertės turtą, žinodamas, kad tas turtas gautas nusikalstamu būdu“, pradiniam LR BK variante buvo įrašyta „nusikalstamu būdu įgijo, naudojosi arba realizavo nedidelės vertės turtą“, kas iš esmės gali reikšti bet kokį turtinį nusikaltimą. Tuo pačiu 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu padidintos laisvės atėmimo bausmės ribos kontrabandos (BK 199 str.) kvalifikuotos sudėties sankcijoje, nes ankstesnėje kodekso redakcijoje jos buvo nustatytos tokios pačios, kaip ir pagrindinėje sudėtyje ir t.t. Visgi turint omenyje, kad dauguma tokių netikslumų buvo ištaisyti kodeksui dar nespėjus įsigaliooti, šių normų taikymo praktikoje keblumų neiškilo ir didesnės žalos teisingumo vykdymui ir visam baudžiamajam teisiniui reguliavimui padaryta nebuvo.

Nors, kaip minėta, LR BK pakeitimų, kuriais buvo taisomos pradiniam kodekso variante paliktos klaidos, nagrinėjamu laikotarpiu būta gana daug, analizuojant aktualias valstybės baudžiamosios politikos tendencijas į juos neturi būti atsižvelgiama. Šiais pakeitimais baudžiamasis teisinis reguliavimas nors ir buvo keičiamas, tačiau pasikeitusios įstatymų leidėjo pozicijos vienu ar kitu klausimu tai neatspindi, todėl baudžiamosios politikos aspektu šie pakeitimai nėra reikšmingi.

3.3. Baudžiamojo teisinio reguliavimo derinimas su Europos Sąjungos ir kitais tarptautinės teisės aktais

Vienas svarbiausių veiksnių, lėmusių poreikį keisti baudžiamąjį teisinį reguliavimą, buvo Lietuvos Respublikos narystė tarptautinėse organizacijose bei iš to kylantys įsipareigojimai. Nors, kaip pastebima teisinėje literatūroje, suderinimas su tarptautinės teisės, o ypač Europos Sąjungos, aktais, buvo viena iš svarbiausių užduočių dar rengiant naująjį BK, tačiau, turint omenyje, kad kodeksas įsigaliojo tik beveik po trejų metų nuo jo parengimo ir per tą laiką buvo priimta naujų tarptautinės teisės aktų, tokio derinimo būtinybė nuolat išskildavo ir vėliau: tiek 2000 – 2003 m., kai Kodeksas dar nebuvo įsigaliojęs, tiek per visą šiame darbe nagrinėjamą laikotarpį.

Nors dauguma LR BK pakeitimų derinant jį su Europos Sąjungos ir kitais tarptautinės teisės reikalavimais buvo daroma LR BK Specialiojoje dalyje (kriminalizuojamos naujos veikos, keičiamos jau esamų veikų sudėty, sankcijos ir pan.), atitinkamų korekcijų neišvengta ir Bendrojoje dalyje. 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu⁵⁴ LR BK 9 str., reglamentuojantis ekstradiciją, buvo papildytas nuostata, jog Lietuvos Respublikos ar užsienio pilietį galima

⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39⁽¹⁾ ir 306⁽¹⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2003, Nr. 38-1733.

⁵⁴ *Op. cit.* 53.

išduoti kitai valstybei ar tarptautiniam baudžiamajam teismui ne tik remiantis tarptautine sutartimi, bet ir JTO Saugumo Tarybos rezoliucija, o 2004 m. kodeksas papildytas nauju 9⁽¹⁾ straipsniu, nustatančiu galimybę asmenį perduoti pagal Europos arešto orderį⁵⁵.

Derinant su Europos Sąjungos teisės aktais, jau pirminiame LR BK variante buvo nustatyta viena esminių baudžiamojo teisinio reguliavimo naujovių – juridinio asmens atsakomybė. 2003 m., kai kodeksas įsigaliojo, jame buvo 47 nusikalstamų veikų sudėtys, už kurias baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta ir juridiniam asmeniui. Daugiausiai tai buvo normos, reglamentuojančios nusikalstamas veikas finansų sistemai, ekonomikai ir verslo tvarkai, informatikai, pramoninei nuosavybei, t.y. tose srityse, kurios labiausiai susijusios su juridinių asmenų veikla. Tuo tarpu 2003 – 2008 m. juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės ribos buvo smarkiai išplėstos: juridinio asmens atsakomybė nustatyta dar 45 LR BK straipsniuose. Kartu pastebėtinas ne tik veikų, už kurias atsako juridinis asmuo, skaičiaus augimas, bet ir faktas, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė buvo nustatoma už vis įvairesnes veikas: nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus žmogaus sveikatai ir gyvybei (grasinimas nužudyti ar terorizavimas), visuomenės saugumui (teroro aktas), dorovei (pelnymasis iš kito žmogaus prostitucijos), seksualinio apsisprendimo laisvei (išžaginimas, seksualinis prievartavimas) ir pan. Pastebėtina, jog už nemažą dalį šių veikų juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nagrinėjamu laikotarpiu būdavo nustatoma jau ne tik Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimu, bet ir šalies įstatymų leidėjo iniciatyva.

Svarbus, nors ir diskutuotinas žingsnis vystant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės institutą buvo žengtas 2007 m. birželio 28 dieną⁵⁶, kai įgyvendinant Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimą 2005/667/TVR dėl baudžiamosios teisės sistemos stiprinimo, įgyvendinant teršimui iš laivų taikomą teisę maksimali juridiniam asmeniui galimos paskirti baudos riba buvo pakelta nuo 10 000 iki 50 000 MGL (6,5 mln. litų). Šiuo atveju svarbus ne tik šis konkretus dydis, manytina, ne visai atitinkantis Lietuvoje veikiančių juridinių asmenų ekonominių pajėgumų, bet ir faktas, jog atsižvelgiant į tam tikrus šalies baudžiamojo teisinio reguliavimo ypatumus (konkrečiai – LR BK 47 str. 5 d. nuostatą, kad už nusikalstamas veikas numatytose sankcijose baudos dydis atskirai nenustatomas) toks baudos dydis buvo nustatytas ne tik už susijusias su teršimu iš laivų, bet ir visas kitas juridinio asmens padaromas nusikalstamas veikas. Tai verčia daryti išvadą, jog šiuo pakeitimu juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė Lietuvoje buvo itin smarkiai sugriežtinta. Pastebėtina, jog tokį

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 1 straipsnio papildymo bei kodekso papildymo 9⁽¹⁾, 123⁽¹⁾ ir priedu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 72-2492.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198⁽¹⁾, 198⁽²⁾, 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir kodekso papildymo 256⁽¹⁾, 257⁽¹⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2007, Nr. 81-3309.

sprendimą įstatymų leidėjas grindė ne vien poreikiu derinti LR BK normas su Europos Sąjungos teisės aktais, bet ir tokiais argumentais kaip būtinumu įvertinti vis augančias Lietuvos įmonių veiklos apimtis ir apyvartą bei tuo, jog įstatymų leidėjo nuomone ankstesnysis dydis (10 000 MGL, arba 1,25 mln. Lt) buvo ne visuomet pakankamas nubausti kaltininką už padarytą pavojingą nusikalstamą veiką⁵⁷. Todėl net kai Europos Teisingumo Teismas 2007 m. spalio 23 d. sprendimu minėtą pagrindų sprendimą panaikino, šitaip sudarydamas valstybėms narėms galimybę savarankiškai nustatyti sankcijas juridiniams asmenims už minėtus nusikaltimus, LR BK nustatytas maksimalus baudos dydis juridiniam asmeniui sumažintas nebuvo. Tai leidžia daryti išvadą, kad tendencija griežtinti juridinio asmens atsakomybę bei, kaip jau anksčiau minėta, plėsti ją vis naujų nusikalstamų veikų atžvilgiu buvo nulemta ne tik poreikio derinti LR BK normas su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, bet ir atitinkamos įstatymų leidėjo pozicijos.

Visgi, kaip jau minėta, labiausiai Europos Sąjungos ir kitų tarptautinės teisės aktų įtaka nagrinėjamu laikotarpiu pasireiškė ne nustatant baudžiamosios atsakomybės sąlygas ir ribas, bet baudžiamąją atsakomybę bei bausmes už atskiras nusikalstamas veikas. Šioje, t.y. veikų kriminalizavimo ir penalizavimo srityje, derinant LR BK nuostatas su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais taipogi dominavo baudžiamosios atsakomybės griežtinimo tendencijos.

Visų pirma, 2003 – 2008 m. šiuo pagrindu LR BK buvo papildytas 9 naujomis nusikalstamų veikų sudėtimis. 2004 m. spalio 28 d. įstatymu⁵⁸, įgyvendinant Europos Sąjungos Tarybos Bendrąją poziciją 2003/468/CFSP, nustatančią reikalavimą kontroliuoti tarpininkavimą dėl karinės įrangos perdavimo į kitas valstybes, kodekse įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą tarpininkavimą dėl karinės įrangos perdavimo (BK 253⁽¹⁾str.). Tų pačių metų lapkričio 11 d., įgyvendinant Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimą 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu, LR BK buvo papildytas nauju 250⁽¹⁾, numatančiu baudžiamąją atsakomybę už terorizmo kurstymą⁵⁹. 2005 m. birželio 23 d. įstatymu⁶⁰, derinant kodeksą su 2003 m. sausio 27 d. Tarybos pagrindų sprendimu 2003/80/TVR dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, įtvirtintas naujas 270⁽¹⁾ straipsnis (neteisėta prekyba ozono sluoksnį ardančiomis medžiagomis), o taip pat, kaip teigiama šio įstatymo projekto

⁵⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=292286

⁵⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXVI skyriaus pavadinimo pakeitimo ir kodekso papildymo 253⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 166-6061.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 250⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 171-6318.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147⁽¹⁾, 199⁽¹⁾, 199⁽²⁾, 267⁽¹⁾, 270⁽¹⁾, 308⁽¹⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2005, Nr. 81-2945.

aiškinamajame rašte⁶¹, „atsižvelgiant į tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas, ginančias asmenis nuo vergovės, prekybos žmonėmis, kitokio ekonominio išnaudojimo“ baudžiamajame įstatyme įtvirtinta nauja išnaudojimo priverstiniam darbui nusikaltimo sudėtis (BK 147⁽¹⁾ straipsnis). Taip naujos veikos kriminalizavimu galima laikyti tuo pačiu įstatymu padarytą LR BK 213 straipsnio (netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas ar realizavimas) papildymą nauja 4 dalimi, baudžiamąją atsakomybę nustatant ir už tikrų pinigų pagaminimą turint tam teisę, tačiau pažeidžiant nustatytą tvarką.

Be Europos Sąjungos teisės aktų, LR BK buvo pildomas naujomis nusikalstamų veikų sudėtimis ir atsižvelgiant į Europos Tarybos, JTO institucijų reikalavimus. 2004 m. sausio 29 d. įgyvendinant Europos Tarybos konvenciją dėl elektroninių nusikaltimų LR BK papildytas 198⁽¹⁾ (neteisėtas prisijungimas prie informacinės sistemos) ir 198⁽²⁾ (neteisėtas disponavimas įrenginiais, programine įranga, slaptažodžiais, prisijungimo kodais ir kitokiais duomenimis) straipsniais⁶². „Remiantis Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rekomendacijomis, pateiktomis Rezoliucijoje Nr. 1540, priimtomis siekiant atspindėti padidėjusį tarptautinės bendruomenės dėmesį nusikaltimams, susijusiems su teroristiniais išpuoliais <...>“⁶³, 2005 m. birželio 23 d. įstatymu⁶⁴ Kodeksas papildytas 267⁽¹⁾ straipsniu (biologinio ginklo kūrimas ir neteisėtas disponavimas juo), o „atsižvelgiant į Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos, jos Papildomo protokolo dėl žmonių klonavimo uždraudimo bei Lietuvos Respublikos biomedicininių tyrimų etikos įstatymo nuostatas“⁶⁵ – 308⁽¹⁾ straipsniu (draudžiami biomedicininiai tyrimai su žmogumi ar žmogaus embrionu).

Įgyvendinant tarptautinių teisės aktų reikalavimus, baudžiamoji atsakomybė už tam tikras veikas buvo plečiama ne tik įtvirtinant naujas nusikalstamų veikų sudėtis, bet ir keičiant jau esamas, papildant jas vis naujais požymiais. Pavyzdžiui, vien tik 2005 m. birželio 23 d. įstatymu⁶⁶ Kodekso normos buvo suderintos su 7 Europos Sąjungos pagrindų sprendimais: Kodekso 147 str. (prekyba žmonėmis) sudėtis, įgyvendinant Tarybos pagrindų sprendimą 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis, papildyta naujomis alternatyviomis veikomis, baudžiamąją atsakomybę nustatant ne tik už asmens pirkimą, pardavimą, perleidimą ar įgijimą, bet ir už „tarpines“ veikas – laikymą nelaisvėje, verbavimą, gabenimą. Tuo pačiu detalizuotas šios veikos padarymo būdas (panaudojant smurtą, priklausomumą ir pan.), išplėsta ir veikos

⁶¹ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=253937. Žiūrėta 2009 04 06 18:43.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 198⁽¹⁾ ir 198⁽²⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 25-760.

⁶³ *Cit. op.* 61.

⁶⁴ *Cit. op.* 60.

⁶⁵ *Cit. op.* 61.

⁶⁶ *Cit. op.* 60.

subjektyvioji pusė atsisakant asmeninės naudos siekimo sąlygos kaip būtinojo sudėties požymio ir ją pakeičiant nuostata, jog baudžiamajai atsakomybei kilti užtenka žinojimo, arba siekimo, kad asmuo būtų išnaudojamas prostitucijai, pornografijai ar priverstiniam darbui. Beveik identiški pakeitimai, derinant su tuo pačiu Pagrindų sprendimu, padaryti ir Kodekso 157 str. (vaiko pirkimas arba pardavimas). Įgyvendinant 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2000/383/TVR, iš dalies pakeista 2001 m. gruodžio 6 d. Tarybos pagrindų sprendimu 2001/888/TVR, dėl apsaugos nuo padirbinėjimo griežtinimo baudžiamosiomis ir kitokiomis sankcijomis ryšium su euro įvedimu, išplėsta LR BK 213 str. įtvirtinta nusikalstamos veikos sudėtis, jos dalyku nustatant ir dar apyvartoje nesančius, bet oficialiai patvirtintus pinigus, o atsižvelgiant į 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2001/413/TVR dėl kovos su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu nuostatas, LR BK 214 str. dalyku pripažinta ne tik įranga, bet ir kompiuterinės programos ar kitokios priemonės, tiesiogiai skirtos ar pritaikytos netikriems mokėjimo instrumentams ar jų dalims gaminti ar tikriems mokėjimo instrumentams klastoti. Derinant Kodeksą su 2003 m. sausio 27 d. Tarybos pagrindų sprendimu 2003/80/TVR dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, praktiškai iš naujo suformuluotos aplinkos apsaugos ar gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimo (BK 270 straipsnis), neteisėto medžiojimo ar žvejojimo (BK 272 straipsnis), neteisėto augalų rinkimo ar naikinimo (BK 274 straipsnis) nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų sudėtys, vėlgi vienaip ar kitaip jas plečiant – objektyviają pusę papildant naujomis alternatyviomis veikomis, plačiau apibūdinant veikos dalyką ir pan. 2006 m. birželio 22 d. įgyvendinant 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija, praplėsta kodekso 162 straipsnio, nustatančio baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai, sudėtis, baudžiamąją atsakomybę nustatant ne tik už pornografinės produkcijos gamybą, bet ir vaiko įtraukimą dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose ar pelnydamasi iš tokios veiklos⁶⁷. Vėlgi, daug dėmesio buvo skiriama informacinių sistemų saugumo reglamentavimui – įgyvendinant 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2005/222/TVR dėl atakų prieš informacines sistemas, net du kartus, t.y. 2004 m. sausio 29 d. ir 2007 m. birželio 28 d. įstatymais⁶⁸ buvo detalizuojama bei plečiama LR BK 196 straipsnyje (neteisėtas poveikis elektroniniams duomenims) įtvirtinta sudėtis ir iš esmės naujai suformuluota bei žymiai išplėsta 197 straipsnio (neteisėtas poveikis informacinei sistemai).

⁶⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2006, Nr. 77-2961.

⁶⁸ *Cit. op.* 62; *Cit. op.* 56.

2008 m. gegužės 8 d. įstatymu⁶⁹ atsižvelgiant į 2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/23/EB, nustatančios žmogaus audinių ir ląstelių donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdorojimo, konservavimo, laikymo bei paskirstymo kokybės ir saugos standartus, reikalavimus, LR BK 129 straipsnio (nužudymas), 135 (sunkus sveikatos sutrikdymas) ir 138 (nesunkus sveikatos sutrikdymas) straipsniuose įtvirtintos nusikalstamų veikų kvalifikuotos sudėtys papildytos nauju kvalifikuojančiu požymiu – minėtų veikų padarymu siekiant įgyti nukentėjusiojo asmens ląsteles.

Nuo veikų kriminalizacijos proceso neatsiejami ir šių veikų penalizavimo klausimai. Europos Sąjungos pagrindų sprendimuose šalia veikų, už kurias valstybės narės įpareigojamos nustatyti baudžiamąją atsakomybę, kartu nurodomos ir sankcijos, nustatytinos už tokias veikas – bausmių rūšys ir paprastai tik minimalios viršutinės jų ribos. Praktiškai visais aukščiau aprašytais atvejais, kai derinant su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais buvo tikslinamos ir plečiamos LR BK įtvirtintos nusikalstamų veikų sudėtys, kartu buvo koreguojamos už šias veikas numatytos sankcijos, beje, taipogi dažniausiai jas griežtinant. Tačiau pastebėtina, kad realus poreikis tai daryti buvo tik dviem atvejais – kai 2006 m. birželio 22 d. įstatymu⁷⁰ buvo padidintas LR BK 162 straipsnio (vaiko išnaudojimas pornografijai) sankcijoje nustatytas maksimalus laisvės atėmimo bausmės dydis iki 5 m., kadangi ankstesnėje kodekso redakcijoje numatytas dydis (4 m.) buvo mažesnis nei imperatyviai nustato Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija, bei LR BK 309 straipsnio pakeitimai, padaryti 2004 m. sausio 29 d. įstatymu⁷¹ derinant jį su tuo pačiu Tarybos pagrindų sprendimu, kai bet kokios veikos su pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas, buvo išskirtos į kvalifikuotą ar net itin kvalifikuotą veikos sudėtį sankcijoje numatant laisvės atėmimo bausmę atitinkamai iki 2 ir iki 5 m., kai tuo tarpu kai kurios mažiau pavojingos iš tokių veikų (pvz. minėtų dalykų laikymas neturint tikslo realizuoti) anksčiau buvo pripažįstamos tik baudžiamaisiais nusižengimais.

Visais kitais atvejais pradiniam LR BK variante nustatytos sankcijos atitinkamus Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus nustatyti ne mažesnes negu nurodoma viršutines sankcijų ribas ir taip atitiko, daugeliu atvejų net viršijo. Todėl kai šios sankcijos minėtais LR BK pakeitimų įstatymais buvo dar labiau griežtinamos, tai jau nebelaikytina derinimu su Europos Sąjungos teisės aktais, o savarankiška Lietuvos įstatymų leidėjo pozicija.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129, 135, 138 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 59-2200.

⁷⁰ *Cit. op.* 67.

⁷¹ *Cit. op.* 62.

Taigi, apibendrinant įstatymų leidėjo veiklą 2003 – 2008 m. derinant LR BK normas su Europos Sąjungos ir kitų tarptautinės teisės aktų reikalavimais, vienareikšmiškai išskirtina baudžiamosios atsakomybės griežtinimo tendencija, vykdyta 2 pagrindinėmis kryptimis – plečiant baudžiamosios atsakomybės sąlygas ir ribas (juridinio asmens atsakomybės plėtimas ir griežtinimas, ekstradicijos instituto vystymas, galimybės perduoti asmenį pagal Europos arešto orderį nustatymas) bei kriminalizuojant naujas veikas – papildant Kodeksą naujais Specialiosios dalies straipsniais ar jų dalimis arba plečiant ir tikslinant jau esamas nusikalstamų veikų sudėtis.

Kalbant apie veikų kriminalizavimą, išskirtinos vėlgi 2 tokių kriminalizuojamų veikų grupės. Pirmą – tai veikos, kurios dėl įvairių priežasčių (integracinių procesų, technologinės pažangos) pastaruoju metu naujai susiformavo, smarkiai išplito ar kitaip tapo kur kas pavojingesnės tiek tarptautiniu lygmeniu, tiek kiekvienai valstybei atskirai, todėl tarptautinės organizacijos, manytina, visiškai pagrįstai ėmėsi koordinuoti kovą su jomis. Tarp tokių veikų paminėtinos prekyba žmonėmis, veikos, susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis, terorizmas, netikrų pinigų gaminimas ir klastojimas, netikrų mokėjimo priemonių panaudojimas ir pan. Kitaip tariant, tai reiškiniai, su kuriais vis griežčiau kovoti vertė ne vien formalūs Europos Sąjungos ar kitos tarptautinės organizacijos reikalavimai, bet ir vis didesnis tokių veikų keliamas pavojus svarbiems valstybės ar visuomenės interesams, ir galima numanyti, kad net jei iniciatyvos kriminalizuoti tokias veikas ar plėsti, detalizuoti baudžiamąją atsakomybę už jas nebūtų ėmėsi minėtos tarptautinės institucijos, valstybė greičiausiai tą būtų dariusi savarankiškai. Susidarius tokiai situacijai, įstatymų leidėjo vykdoma baudžiamosios atsakomybės ribų plėtimo ir griežtinimo politika tokių veikų atžvilgiu iš esmės gali būti pateisinama, kadangi, manytina, ji atitinka valstybės deklaruojamą baudžiamosios atsakomybės griežtinimo pavojingiausių nusikalstamų veikų atžvilgiu principą. Visgi pastebėtina, jog kartais tarptautinės teisės aktai tokių veikų atžvilgiu įstatymų leidėjo būdavo įgyvendinami perdėtai skrupulingai. Tam tikrais atvejais LR BK įtvirtintas baudžiamasis teisinis reguliavimas šių teisės aktų reikalavimus ir taip atitiko, tačiau būdavo detalizuojamas siekiant visiško LR BK normos ir tarptautinės teisės akto formuluočių atitikimo. Kaip pavyzdys paminėtinas prekybos žmonėmis sudėties detalizavimas papildant ją, kaip kad reikalauja Europos Sąjungos Tarybos Pagrindų sprendimas tokiomis alternatyviomis veikomis kaip parduodamo asmens laikymas nelaisvėje ar gabenimas, nors šios veikos jau anksčiau buvo kriminalizuotos, joms buvo skirta atskira sudėtis – neteisėtas laisvės apribojimas.

Kita veikų, už kurias baudžiamoji atsakomybė nagrinėjama laikotarpiu buvo plečiama, grupė – tai veikos, kurių kriminalizaciją ar kurių sudėčių plėtimą galima pavadinti labiau prevencine, simboline. Kovą su šiomis veikomis vis aktyviau vykdyti baudžiamosios teisės

priemonėmis vertė ne tiek realus poreikis, kiek siekis užtikrinti Europos Sąjungos interesus jai tradiciškai svarbiose srityse, tokiose kaip aplinkos apsauga ir pan. Tokiu būdu baudžiamoji atsakomybė nagrinėjamu laikotarpiu buvo stipriai išplėsta ir sugriežtinta už tokias veikas kaip neteisėtas augalų rinkimas ar naikinimas, neteisėtas medžiojimas ar žvejojimas. Dėl šio Europos Sąjungos institucijų bei šalies įstatymų leidėjo siekio vis aktyviau kovoti su minėtomis nusikalstamomis veikomis aplinkai tikslingumo kyla tam tikrų abejonių. Vienas iš esminių teisinėje literatūroje išskiriamų baudžiamosios politikos principų – kad kriminalizuojamos turi būti tik pakankamai dažnos veikos, kitaip kodeksas taps tik mirusių normų rinkiniu. Todėl simbolinė kriminalizacija (kai baudžiamoji atsakomybė nustatoma už labai retas, praktikoje beveik nepasitaikančias veikas) yra pateisinama tik tada, kai tokios veikos savo esme yra labai pavojingos – siekiant apsidrausti, kad pasikėsinus į labai svarbų visuomeninį teisinį gėrį, valstybė nebūtų bejėgė prieš tokią veiką padariusį asmenį. Tokiu būdu, manytina, yra pateisinama karo, valstybinių nusikaltimų simbolinė kriminalizacija. Tuo tarpu anksčiau minėtos veikos, tokios kaip neteisėtas augalų rinkimas ar naikinimas, nėra nei pakankamai dažnos (per beveik 6 metus nuo naujojo LR BK įsigaliojimo tokių veikų užregistruota vos 2)⁷², nei, manytina, pakankamai pavojingos. Todėl diskutuotina, ar tikslingas buvo jau vien tokių veikų įtraukimas į pirminį LR BK variantą kaip baudžiamųjų nusižengimų, o kai įgyvendinant vieną iš Europos Sąjungos Pagrindų sprendimų šių veikų sudėčių sankcijose buvo nustatyta ir laisvės atėmimo iki 2 metų bausmė, su minėtais baudžiamosios politikos principais, manytina, buvo prasilenkta. Kartu pažymėtina, jog šiuo aspektu kritikuotina ne tik Europos Sąjungos institucijų, įpareigojusių valstybes nares imtis griežtų baudžiamosios teisės priemonių tokių veikų atžvilgiu, pozicija, bet ir Lietuvos nacionalinio įstatymų leidėjo veikla: Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2003/80/TVR, kurį įgyvendinant ir buvo sugriežtinta atsakomybė už minėtas veikas aplinkai, 2005 m. rugsėjo 13 d. Europos Teisingumo Teismo buvo panaikintas, tačiau LR BK normos, nustatančios, manytina, nepagrįstai griežtą baudžiamąją atsakomybę už šias veikas, atitinkamai pakeistos nebuvo.

3.4. Kitais pagrindais valstybės vykdytos baudžiamosios politikos tendencijos

3.4.1. Valstybės baudžiamoji politika baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymo srityje

Nors LR BK pakeitimų baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymo srityje 2003 – 2008 m. buvo daroma palyginti nedaug, tačiau jie gana aiškiai liudija apie šiuo laikotarpiu valstybės vykdytos baudžiamosios politikos pagrindines kryptis ir tendencijas.

⁷² <http://www.nplc.lt/sena/stat/atas/ird/1g/1g.htm>. Žiūrėta 2009 03 19 20:15

Be jau minėto juridinių asmenų atsakomybės instituto vystymo, nagrinėjamu laikotarpiu nemažai dėmesio skirta ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, teistumo terminų nustatymo klausimams. Beveik visais atvejais šie LR BK institutai nagrinėjamu laikotarpiu buvo koreguojami vėlgi baudžiamosios atsakomybės griežtinimo linkme.

Naujasis LR BK, kaip jau minėta, lyginant su senuoju, atspindėjo kur kas modernesnę, liberalesnę, nuosaikesnę represijos požiūriu valstybės baudžiamąją politiką. Visgi kai kurios įstatymų leidėjo nuomone pernelyg liberalios nuostatos kodeksui dar neišgaliojus buvo panaikintos, šitaip minėtą liberalų baudžiamąjį teisinį reguliavimą ženkliai sugriežtinant. 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu⁷³, kuriuo, kaip minėta, daugiausiai buvo taisomos pradiniam kodekso variante paliktos klaidos, kartu buvo sugriežtinta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių, tvarka (BK 39 str.), panaikinant galimybę šį straipsnį taikyti asmenims, padariusiems nesunkų ar apysunkį nusikaltimą ir nustatant, kad šiuo pagrindu atleidžiami gali būti tik asmenys, padarę baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų nusikaltimą. Vėliau, 2007 m. apribota ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, sritis, panaikinant galimybę susitaikyti su valstybės institucijos atstovu⁷⁴.

Panašia kryptimi buvo koreguojamas ir baudžiamosios atsakomybės senaties institutas. Tuo pačiu 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai (BK 95 str.) buvo prailginti daugeliui nusikalstamų veikų grupių: baudžiamajam nusižengimui terminas liko tas pats (2 m.), neatsargiam ir nesunkiam nusikaltimui padidintas nuo 4 iki 5 m., apysunkiam – nuo 4 iki 8, sunkiam – nuo 8 iki 10, labai sunkiam – nuo 12 iki 15, o kai padarytas nusikaltimas susijęs su tyčiniu gyvybės atėmimu – nuo 15 iki 20 metų.

Pastarąjį pakeitimą vienareikšmiškai vertinti sunku. Iš vienos pusės, turint omenyje valstybės deklaruojamą baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo principą, senaties terminų prailginimą galima vertinti teigiamai, kadangi taip sudarytos palankesnės salygos ištirti kiekvieną nusikalstamą veiką, patraukti jų padarymu kaltinamus asmenis baudžiamojon atsakomybėn, užkertant kelią piktnaudžiauti senaties institutu vilkinant nusikalstamos veikos ikiteisminį tyrimą ar bylos teismo nagrinėjimo procesą ir taip išvengti baudžiamosios atsakomybės. Tačiau kita vertus, negalima nepritarti ir tokio sprendimo kritikams, teigiantiems, jog senaties terminų ilginimas neskatintų teisėsaugos institucijų šalinti savo darbo trūkumų ir neigiamai veiktų požiūrį į nuostatą, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus⁷⁵.

⁷³ *Cit. op.* 53.

⁷⁴ *Cit. op.* 56.

⁷⁵ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=208726 Žiūrėta 2009 04 03 11:55.

Anksčiau minėtas įstatymų leidėjo siekis riboti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymą taipogi kritikuotinas kaip prieštaraujantis valstybės viešai deklaruojamiems liberalios baudžiamosios politikos principams. Be abejo, ankstesnis baudžiamasis teisinis reguliavimas, numatytas pradiname naujojo LR BK variante, kad nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių, gali būti atleistas asmuo, padaręs net apysunkį nusikaltimą, galbūt buvo ir per daug liberalus, kadangi tokiu atveju baudžiamosios atsakomybės galima būtų išvengti ir už pakankamai pavojingus nusikaltimus, tokius kaip turto prievartavimą (BK 181 str.) ar net naujagimio nužudymą (BK 131 str.). Tačiau atėmimas galimybės teismams taikyti šį institutą ne tik apysunkiems, bet net ir nesunkiems nusikaltimams, tokiems kaip, pavyzdžiui, įžeidimas (BK 154 str.), neteisėtas namų gamybos alkoholinių gėrimų gaminimas (BK 201 str.) ir pan., manytina, prieštarauja valstybės vykdomai represijos koncentruotumo, baudžiamosios atsakomybės individualizavimo ir teismo diskrecinių galių stiprinimo politikai.

Pastebėtina, jog nors nagrinėjamu laikotarpiu keičiant LR BK normų, reglamentuojančias baudžiamosios atsakomybės sąlygas ir ribas, daugeliu atvejų buvo laikomasi baudžiamosios atsakomybės griežtinimo politikos, visgi kai kuriais atvejais baudžiamasis teisinis reguliavimas buvo sušvelnintas. Tarp tokių atvejų paminėtinas ir teigiamai vertintinas teistumo termino sutrumpinimas už neatsargius nusikaltimus tik iki bausmės atlikimo laikotarpio⁷⁶: manytina, kad juo tinkamai įgyvendinamas valstybės represijos koncentruotumo, liberalios baudžiamosios politikos asmenų, padariusių nesunkias nusikalstamas veikas, atžvilgiu principas. Neabejotinai teigiamai galima įvertinti tuos baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų pakeitimus, kuriais buvo sudarytos geresnės galimybės asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, bendradarbiauti su teisėsauga. Vienas iš tokios tendencijos pavyzdžių – nustatymas LR BK 227 straipsnyje sąlygos, jog asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn už papirkimą, jei iš karto praneša teisėsaugai.⁷⁷ Ši tendencija taip pat atsiskleidė ir atitinkama linkme koreguojant bausmių skyrimo taisykles, papildant kodekso 61 straipsnį 5 dalimi, nustatančia, kad net asmeniui, dalyvavusiam tyčia nužudant, bet prisipažinusiam ir padėjusiam atskleisti nusikaltimą, turi būti skiriama ne didesnė nei sankcijoje numatytas vidurkis bausmė.

3.4.2. Valstybės baudžiamoji politika veikų kriminalizavimo srityje

Minėta valstybės baudžiamosios politikos griežtinimo tendencija, pasireiškusiai baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymo srityje, 2003 – 2008 m. dominavo ir nustatant nusikalstamų veikų sąrašą. Nagrinėjamu laikotarpiu įstatymų leidėjas savarankiškai,

⁷⁶ *Cit. op. 53.*

⁷⁷ *Ibid.*

t.y. be tikslo derinti LR BK nuostatas su tarptautiniais teisės aktais, net 32 kartų koregavo baudžiamąjį teisinį reguliavimą papildydamas Kodeksą naujomis nusikalstamų veikų sudėtimis arba išplėsdamas jau esančias, kai tuo tarpu visiškos ar dalinės nusikalstamų veikų dekriminalizacijos atvejų būta vos 2. Pastebėtina, jog tokius įstatymų leidėjo sprendimus plėsti nusikalstamų veikų, įtvirtintų LR BK, ratą, dažnai lėmė labai skirtingos priežastys, kai kurios daugiau, kai kurios mažiau pateisinamos, todėl vienareikšmiškai vertinti šios tendencijos negalima.

Iš esmės teigiamai vertintini tie naujų veikų kriminalizavimo atvejai, kuriuos sąlygojo nagrinėjamu laikotarpiu šalyje vykę įvairūs visuomeniniai, ekonominiai ir politiniai procesai. Vienas tokių – tai valstybės tarptautinė integracija. Baudžiamajam teisiniam reguliavimui ji buvo reikšminga ne vien tuo, kad teko suderinti valstybės teisės aktus su tarptautiniais, bet ir tuo, kad narystę tarptautinėse organizacijose lydėjo ir tam tikri nauji ekonominiai, socialiniai reiškiniai, į kuriuos įstatymų leidėjas privalėjo reaguoti. Po įstojimo į Europos Sąjungą pasikeitus prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką iš Europos Sąjungos ir trečiųjų šalių tvarkai, teko atinkamai suderinti su šia tvarka ir baudžiamąjį teisinį reguliavimą: 2004 m. Kodeksas buvo papildytas 199⁽¹⁾ straipsniu, nustatančiu baudžiamąją atsakomybę už tam tikrų daiktų (įvežtų į Europos Sąjungą iš trečiųjų šalių) įvežimą į Lietuvos Respubliką iš Europos Sąjungos valstybės narės ir jų nepateikimą Lietuvos Respublikos ar Europos sąjungos valstybės narės muitinės kontrolei ar kitokią šios kontrolės išvengimą (muitinės apgaulė).⁷⁸ Įstojimas į Europos Sąjungą lėmė ir valstybės bei visuomenės teisę ir pareigą dalyvauti naujuose politiniuose procesuose, atitinkamai užtikrinant ir šių teisių apsaugą nuo neteisėtų kėsinių. Šiuo tikslu 2007 m. birželio 28 d. įstatymu⁷⁹ pakeistas LR BK XXVI skyriaus pavadinimas nustatant baudžiamąją atsakomybę ne tik už nusikaltimus Lietuvos Respublikos Prezidento, Seimo ir savivaldybių, bet ir Europos Parlamento rinkimų tvarkai, kartu tuo praplečiant ir visų šio skyriaus straipsniuose įtvirtintų normų objektą. Tuo pačiu įstatymu skyriaus pavadinime bei 172 straipsnyje, reglamentuojančiame trukdymą pasinaudoti rinkimų teise, ši teisė naujai apibrėžta kaip asmens, o ne kaip Lietuvos Respublikos piliečio. Šio atrodytų nereikšmingo patikslinimo reikšmė ta, kad, kaip nustato Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas, rinkimų į Europos Parlamentą teisę turi ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir nuolat gyvenantys Lietuvoje kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, todėl ir baudžiamasis teisinis reguliavimas, garantuojantis šių teisių apsaugą valstybės prievartos priemonėmis, atitinkamai turėjo būti išplėstas tokių asmenų atžvilgiu.

Be abejo, toks baudžiamąjį įstatymą pataisymas derinant jį su besikeičiančiomis aplinkybėmis yra teigiama valstybės baudžiamosios politikos tendencija. Visgi atkreiptinas

⁷⁸ *Cit. op.* 62.

⁷⁹ *Cit. op.* 56.

dėmesys į tai, jog šie pakeitimai padaryti gana vėlai, tik praėjus daugiau nei trejiems metams po įstojimo į Europos Sąjungą. Visą šį laiką būta tam tikros baudžiamojo teisinio reguliavimo spragos, o tai jau negali būti pateisinama. Tuo labiau, kad iš dalies ši spraga egzistavo dar anksčiau – nuo pat naujojo LR BK priėmimo, kuriame baudžiamoji atsakomybė buvo nustatyta tik už trukdymą Lietuvos Respublikos piliečiams naudotis rinkimų teise, kai tuo tarpu vienuose iš rinkimų, t.y. savivaldybių tarybų, jau nuo 2002 m. dalyvauti gali ne tik piliečiai, bet visi nuolatiniai savivaldybių gyventojai.

Tam tikri politiniai procesai, nulėmę poreikį koreguoti baudžiamojo įstatymo normas, nagrinėjamu laikotarpiu vyko ir šalies viduje. 2004 m. vykstant Prezidento apkaltos procesui, pastebėta, jog specialiai tokiu atveju sudaromos Seimo Apkaltos komisijos gaunamų duomenų, kuriais vėliau grindžiamas atitinkamas sprendimas, tikrumas nėra pakankamai užtikrinamas, kadangi tokios komisijos posėdyje parodymus duodantiems liudytojams, išvadą pateikiantiems ekspertams ar verčiantiems vertėjams už neteisingus parodymus, išvadą ar vertimą jokia atsakomybė nenustatyta. Šiai spragai užpildyti skubiai imtasi atitinkamų veiksmų ir 2004 m. kovo 30 d. įstatymu⁸⁰ LR BK 235 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog baudžiamoji atsakomybė už melagingus parodymus, specialisto ar eksperto išvadą ar paaiškinimus ar vertėjo žinomai neteisingą ar melagingą vertimą kyla ne tik kai tai daroma teisme, Tarptautiniame baudžiamajame teisme ar ikiteisminio tyrimo metu, bet ir apkaltos proceso metu Seimo specialiajai tyrimo komisijai ar Seimui. Analogiškai pakeistas ir kodekso 233 straipsnis, nustatantis baudžiamąją atsakomybę už poveikio liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, specialistui, ekspertui ar vertėjui darymą.

Vienas iš objektyviausių veiksnių, lėmusių poreikį nagrinėjamu laikotarpiu kriminalizuoti naujas veikas, manytina, buvo atitinkama nusikalstamumo būklė ir dinamika šalyje. Nors dauguma naujai besiformuojančių ar sparčiai plintančių nusikalstamų veikų buvo kriminalizuotos ar jų sudėtys LR BK išplėstos, kaip jau minėta, Europos Sąjungos iniciatyva, kadangi dėl vis intensyvėjančių valstybių ryšių, jų tarptautinės integracijos tokios veikos vis dažniau įgauna tarptautinį pobūdį ir su jomis kovojama taip pat tarptautiniu lygmeniu, bet tam tikras veikas minėtu pagrindu įstatymų leidėjas kriminalizavo ir savarankiškai.

Kaip jau minėta, 2003 – 2005 m. šalies nusikalstamumo struktūroje dominavo turtiniai nusikaltimai, o ypač smarkiai nagrinėjamu laikotarpiu plito ir vis didesnius mastus įgyjo įvairios sukčiavimo formos. Viena iš priemonių, kurių įstatymų leidėjas ėmėsi siekdamas pažaboti šį reiškinių, buvo įvairių su sukčiavimu susijusių veikų kriminalizavimas: 2004 m.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 233, 235 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 54-1835.

liepos 5 d. įstatymu⁸¹ Kodeksas papildytas 228⁽¹⁾ straipsniu, nustatančiu baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą teisių į daiktą įregistravimą. 2006 m., manytina, tuo pačiu tikslu buvo išplėsta LR BK 300 straipsnyje įtvirtinta dokumento suklastojimo ar disponavimo juo sudėtis, nustatant baudžiamąją atsakomybę ne tik už netikro dokumento pagaminimą, tikro suklastojimą ar jų panaudojimą ar realizavimą, bet ir už tokių dokumentų laikymą, siuntimą ar gabenimą. Beveik analogiškai, t.y. papildant naujomis alternatyviomis veikomis, detalizuota ir išplėsta ir 302 straipsnio (antspaudo, spaudo ar dokumento pagrobimas ar pagrobtojo panaudojimas) dispozicija bei Kodeksas papildytas nauju 302⁽¹⁾ straipsniu, nustatančiu baudžiamąją atsakomybę už įrangos atspaudams, spaudams, dokumentams ar griežtos atskaitomybės blankams klastoti gaminimą, laikymą, gabenimą, siuntimą ar realizavimą.⁸²

Dar prieš įsigaliojant naujajam LR BK kriminalizuotas ir transporto priemonės identifikavimo numerių suklastojimas, vėlgi, greičiausiai dėl gana didelio paplitimo: jau 2004 m. buvo užregistruotos 262 tokios veikos, ir per visą nagrinėjamą laikotarpį šis skaičius mažai tepasikeitė – 2005 m. užregistruotos 252 veikos, 2006 – 219, 2007 – 200 ir 195 per 2008 m. sausio – lapkričio mėn.

Praktiškai per visą nepriklausomai vykdomos valstybės baudžiamosios politikos laikotarpį šalyje buvo pastebima tendencija aktyviai kovoti su šalyje plačiai paplitusiu neteisėtu namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimu nuolat plečiant veikos sudėtį ar kitaip griežtinant baudžiamąją atsakomybę už šią veiką. 2003 – 2008 m. ši savotiška tradicija taip pat buvo išlaikyta: pradiniam naujojo LR BK 201 straipsnio variante atsisakius nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio ar jų skiedinių kaip šios normos dalyko, 2003 m. liepos 4 d. įstatymu⁸³ jie vėl buvo grąžinti į šią nusikalstamos veikos sudėtį, kartu atitinkamai išplečiant ir kodekso 212 straipsnyje pateiktą alkoholinių gėrimų apibrėžimą. 2004 m. prie šios sudėties dar kartą sugrįžta nustatant, jog baudžiamoji atsakomybė už aparatų namų gamybos stipriems alkoholiniams gėrimams gaminti gaminimą, laikymą, gabenimą ar realizavimą kyla net ir neturint tikslo jų realizuoti.⁸⁴

Dar vienas reikšmingas naujos veikos kriminalizavimo atvejis, atsižvelgiant į tokios veikos išplitimą ir pavojingumą, buvo 2005 m. birželio 23 d. Kodekso papildymas 199⁽²⁾ straipsniu (neteisėtas disponavimas akcizais apmokestinamomis prekėmis).⁸⁵ Tokios normos įtvirtinimo

⁸¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 108-4030.

⁸² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 300, 302 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 302⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2005, Nr. 17-605.

⁸³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės Žinios, 2003, Nr. 74-3423.

⁸⁴ *Cit. op.* 81.

⁸⁵ *Cit. op.* 62.

kodekse būtinybė šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte paaiškinama tuo, jog „praktikoje neretai aptinkami labai dideli šių neteisėtai įgytų, gabenamų ar laikomų prekių kiekiai (paprastai įvežtų kontrabanda), tačiau kaltininkas gali būti patrauktas tik administracinė atsakomybėn (jei neįmanoma įrodyti kontrabandos nusikaltimo), nors šia veika padaroma labai didelė žala ekonomikai ir verslo tvarkai, taip pat valstybės finansų sistemai.“⁸⁶

Taigi, nors baudžiamosios atsakomybės plėtimas tam tikrų minėtų veikų atžvilgiu galėtų kelti šiokių tokių abejonių savo tikslingumu, visgi daugeliu atvejų įstatymų leidėjo veikla, kai nusikalstamų veikų sąrašas buvo plečiamas atsižvelgiant į atitinkamas nusikalstamumo tendencijas ar kitus svarbius procesus šalyje, yra pateisinama.

Tačiau nagrinėjamu laikotarpiu būta nemažai tokių atvejų, kai nusikalstamų veikų sudėtys buvo plečiamos ir dėl ne tokių objektyvių priežasčių. Tai visų pirma atvejai, kai LR BK įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių pakeitimus įstatymų leidėjas grindė tiesiog siekiu patikslinti, patobulinti Kodekso normas, nors tose srityse, kur buvo daromi tokie pakeitimai, manytina, nebuvo nei akivaizdžių baudžiamosios teisės reguliavimo klaidų, kurias būtų būtina taisyti, nei poreikio kriminalizuoti veikas ar taisyti jų sudėtis dėl vis didėjančio jų pavojingumo. Tokie pakeitimai, manytina, reiškė ne ką kita, o tiesiog pasikeitusią įstatymų leidėjo poziciją tuo klausimu. Kas lėmė tokį „apsigalvojimą“, vienareikšmiškai pasakyti sunku, atsakymo į šį klausimą, ko gero, kiekvienam baudžiamosios teisės reguliavimo pakeitimo atvejui reiktų ieškoti atskirai. Priežasčių galėjo būti įvairių – galbūt vienais atvejais įstatymų leidėjo poziciją galėjo įtakoti baudžiamosios teisės mokslas (kaip žinia, įgyvendinant Nacionalinę nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos programą, įsteigtos ir aktyviai nagrinėjamu laikotarpiu veikė Baudžiamosios teisės ekspertų komisijos, teikiančios preliminarius baudžiamųjų įstatymų tikslingumo ir pagrįstumo vertinimus, į kurias įtraukti ir baudžiamosios teisės mokslininkai), galbūt politinė valia pasikeitė į valdžią atėjus naujoms jėgoms (2004 m. vyko Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai, po kurių suformuota nauja Lietuvos Respublikos Vyriausybė), o kai kurios iš nusikalstamų veikų sudėčių galėjo būti patikslintos dėl to, kad tam tikri jų netobulumai (pvz. normos neapibrėžtumas, neaiškumas, arba atvirkščiai, per didelis detalizavimas, dėl ko kai kurios veikos „iškrenta“ iš normos taikymo srities, sunku įrodyti veikos padarymą ir pan.), galėjo atsiskleisti tik pradėjus jas taikyti praktikoje ir pan. Tuo labiau, kad pats įstatymų leidėjas savo veiksmų motyvų tokiais atvejais dažniausiai nepateikdavo – LR BK pakeitimų įstatymų projektų aiškinamuosiuose raštuose tiesiog būdavo nurodoma, kad vienu ar kitu Kodekso straipsnių dispozicijos „tobulinamos“, arba kad į Kodeksą perkeliamos senojo LR BK nuostatos, kurių reglamentacija neva neabejotinai geresnė nei naujojo.

⁸⁶ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=253937 Žiūrėta 2009 04 06 20:19

Kai kurie tokie pakeitimai buvo padaryti net nelaukiant Kodekso normų taikymo praktikoje rezultatu, t.y. dar jam neįsigaliojus arba iškart po įsigaliojimo. Geriausias tokių pakeitimų pavyzdys – LR BK 281 straipsnio pakeitimai: 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu⁸⁷ buvo panaikinta šio straipsnio 6 dalis, taip praktiškai dekriminalizuojant vairavimą būnant apsvaigusiam nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų, nors ir nepažeidžiant kitų kelių eismo taisyklių ir nesukeliant žalingų padarinių. Iš karto po to, t.y. 2003 m. liepos 4 d. įstatymu⁸⁸ tas pats Kodekso straipsnis papildytas nauja 1 dalimi, taip nustatant baudžiamąją atsakomybę už kelių eismo taisyklių pažeidimą, kai dėl to įvyko eismo įvykis, dėl kurio buvo nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata. Pradiniame Kodekso variante už tokią veiką baudžiamoji atsakomybė buvo nustatyta tik tuo atveju, kai veika padaroma būnant neblaiviam. Tokių pavyzdžių būta ir daugiau. Vien tik sudėčių tobulinimu galima laikyti 2004 m. liepos 5 d. įstatymu⁸⁹ padarytą pramoninės nuosavybės teisių pažeidimo sudėties pakeitimą (BK 195 str.), jos dalyku įvardijant ne tik pramoninį, o bet kokį dizainą bei nustatant, kad saugoma teisė ne į firmos, o į juridinio asmens vardą, komercinio šnipinėjimo (210 str.) sudėties pakeitimą panaikinant tikslą perduoti gautą informaciją kitam asmeniui ar pačiam panaudoti versle kaip būtinąjį sudėties požymį, baudžiamąją atsakomybę nustatant už melagingą įskundimą apie bet kokį nebūtą nusikaltimą, o ne tik sunkų ar labai sunkų (BK 236 str.), baudžiamosios atsakomybės nustatymą ne tik už aprašyto arba areštuoto turto iššvaistymą, bet ir sugadinimą ar sunaikinimą (BK 246 str.), ne tik už kapo, bet ir kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimą (BK 312 str.), 2006 m. birželio 28 d. įstatymu kaip vieną iš žmogžudystę (BK 129 str.), sunkų (BK 135 str.) ar nesunkų (BK 138 str.) sveikatos sutrikdymą kvalifikuojančių požymių nustatant šių veikų padarymą ne tik savo tėvo, motinos ar vaiko, bet ir bet kurio artimojo giminaičio ar šeimos nario atžvilgiu ir dar daug kitų LR BK Specialiosios dalies normų pakeitimų.

Ši valstybės baudžiamosios politikos tendencija, kai LR BK normos buvo tiesiog tikslinamos, tobulinamos, nesvarbu kokiu pagrindu – ar išryškėjus normos trūkumams taikant ją praktikoje, ar tiesiog pasikeitus įstatymų leidėjo valiai – be abejo, iš esmės vertintina teigiamai – jei pastebėta, kad normą galima patobulinti, kad galima nustatyti efektyvesnę, teisingesnę įstatymų leidėjo nuomone baudžiamąjį teisinį reguliavimą, tai tą būtina padaryti. Tačiau pastebėtina, kad beveik visais atvejais šitaip tikslindamas baudžiamąjį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas jį nuolat griežtino, nustatydamas gana griežtą baudžiamąją atsakomybę ir už vis mažiau pavojingas veikas, šitaip pažeisdamas savo paties deklaruotą

⁸⁷ *Cit. op.* 53.

⁸⁸ *Cit. op.* 83.

⁸⁹ *Cit. op.* 81.

baudžiamosios politikos principą – baudžiamosios teisės priemonės naudoti tik kaip *ultima ratio* – t.y. kriminalizuoti tik pačias pavojingiausias veikas.

Tuo pačiu reikia turėti omenyje, kad per dažnas baudžiamojo įstatymo normų keitimas yra tam tikro įstatymų leidėjo neapsisprendimo, dvejojimo, tvirtos pozicijos neturėjimo požymis, galintis sukelti visuomenės narių netikrumą, teisėtų lūkesčių neturėjimą. Manytina, kad nagrinėjamu laikotarpiu įstatymų leidėjui to išvengti nepavyko. Ypač tai pasakytina apie tuos atvejus, kai Kodeksas buvo taisomas dar jam neįsigaliojus (šiuo atveju, manytina, pateisinamas buvo tik akivaizdžių klaidų Kodekse ištaisymas bei pakeitimai derinant jį su tarptautinės teisės aktais), taip pat kai tam tikros sudėtyms buvo taisomos po kelis kartus (kelių eismo taisyklių pažeidimo, neteisėto namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gamyba). Tokios pastabos įstatymų leidėjui kartais būdavo išsakomos dar prieš priimant atitinkamą sprendimą⁹⁰, tačiau į jas atsižvelgta nebuvo.

3.4.3. Valstybės baudžiamoji politika veikų penalizavimo srityje

Analizuojant valstybės baudžiamąją politiką koreguojant baudžiamajame įstatyme įtvirtintą bausmių sistemą, bausmių skyrimo taisykles ar nustatant sankcijas už atskiras nusikalstamas veikas, pastebėtinos kiek kitokios tendencijos, nei anksčiau aptartose srityse. Nors nagrinėjamu laikotarpiu penalizuojant nusikalstamas veikas taipogi baudžiamasis teisinis reguliavimas neretai buvo griežtinamas, visgi įstatymų leidėjo veikla šioje srityje vertintina kaip labiausiai atitinkanti valstybės deklaruojamus pagrindinius baudžiamosios politikos principus ir prioritetus.

Visų pirma, nagrinėjamu laikotarpiu baudžiamasis teisinis reguliavimas buvo koreguojamas siekiant apriboti baudžiamosios represijos taikymą, sudaryti geresnes galimybes tam, kad baudžiamojo teisinio reguliavimo tikslai būtų pasiekti taikant švelnesnes baudžiamąsias priemones.

Šiuo tikslu, dar neįsigaliojus naujam LR BK, buvo pakeista grupė normų gana ženkliai išplečiant baudžiamojo poveikio priemonių taikymo sritį bei sudarant palankesnes sąlygas jas kuo labiau individualizuoti. 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu⁹¹ buvo pakeistos Kodekso 46 straipsnio 5 ir 48 straipsnio 9 dalys suteikiant teismui teisę asmeniui, nuteistam viešaisiais darbais ar laisvės apribojimo bausme ir dėl objektyvių priežasčių negalinčiam atlikti šių darbų

⁹⁰ LR Seimo Žmogaus teisių komitetas, pateikdamas išvadą dėl vieno pirmųjų naujojo Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymo projekto, be kita ko teigė, kad „likus kelioms savaitėms iki naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo, jame nederėtų daryti kardinalių, koncepcinių pakeitimų; <...> tikslinga tik ištaisyti po kodekso priėmimo pastebėtas akivaizdžias klaidas. Praktikos darbuotojai, kurie per pustrėčių metų, praėjusių po naujojo BK priėmimo, jau spėjo su juo susipažinti, iki jam įsigaliojant neturėtų galimybės išsilyginoti į siūlomas naujas nuostatas, kuriomis kartais norima iš esmės pakeisti vienų ar kitų naujojo BK institutų koncepciją.“ (Žr. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=208030) Visgi įstatymas 2004 m. balandžio 10 d. buvo priimtas kartu su kritikuojamomis nuostatomis.

⁹¹ *Cit. op. 53.*

ar vykdyti nustatytą įpareigojimą, atleidžiant nuo bausmės paskirti ne vien tik įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, o bet kokią, t.y. labiausiai kiekvienu atveju tinkančią baudžiamojo poveikio priemonę. Toliau minėta linkme, t.y. plečiant baudžiamojo poveikio priemonių taikymą buvo padarytos atitinkamos korekcijos 2004 m. liepos 5 d. pakeičiant LR BK 42 straipsnio 6 ir 67 straipsnio 3 dalis ir nustatant, jog kartu su bausme gali būti taikomas ne tik turto konfiskavimas, bet ir uždraudimas naudotis specialia teise.⁹² Pastarosios baudžiamojo poveikio priemonės taikymo sritis dar labiau išplėsta tuo pačiu įstatymu panaikinant kodekso 68 straipsnio 1 dalies nuostatą, jog teismas negali uždrausti asmeniui naudotis specialia teise tada, kai ji susijusi su asmens profesine veikla.

Tuo pačiu įstatymu kitaip suformuluota ir Kodekso 72 straipsnis 5 dalis, nustatant galimybę išieškoti konfiskuotiną turtą atitinkančią pinigų sumą visais atvejais, kai turtas priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima išieškoti dėl kitų priežasčių. Ankstesnė šios normos formuluotė, leidusi išieškoti minėtą sumą, kai jis parduotas ar dėl kitų priežasčių dingęs ir dėl to jo negalima paimti natūra, buvo siauresnė ir tam tikrais atvejais jos taikymas buvo nepagrįstai apribotas.

Baudžiamojo poveikio priemonių platesnis taikymas buvo skatinamas ir 2007 m. birželio 28 d. įstatymu⁹³, nustatant galimybę jas taikyti atidedant bausmės vykdymą (BK 75 str.)

Vienintelis atvejis, kai buvo koreguojama LR BK įtvirtinta bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių sistema, taipogi buvo susijęs su baudžiamojo poveikio priemonėmis, kai 2008 m. birželio 12 d. Kodeksas papildytas naujais 72⁽¹⁾ ir 72⁽²⁾ straipsniais, įtvirtinančiais naujas priemones – draudimą prisiartinti prie nukentėjusio asmens ir dalyvavimą smurtinį elgesį keičiančiose programose.⁹⁴ Šios naujovės, dar prieš jas priimant susilaukė nemažai diskusijų. Didelė dalis ekspertų ir specialistų, su kuriais buvo konsultuotasi parengus tokių pakeitimų įstatymo projektą, nurodė, jog šios naujos baudžiamojo poveikio priemonės yra perteklinės, kadangi beveik analogiški draudimai ar įpareigojimai yra nustatyti LR BK 48 straipsnio (laisvės apribojimas) 5 ir 6 dalyse. Tačiau, kaip teisingai pastebėjo Teisės instituto specialistai⁹⁵, laisvės apribojimas yra bausmė, todėl jos taikymas yra apribotas vienos bausmės skyrimo už vieną nusikalstamą veiką taisykle, t.y. laisvės apribojimas kaip savarankiška bausmė negali būti skiriama kartu su kitomis bausmėmis, be to, kaip pažymėjo Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija, laisvės apribojimo bausmė nustatyta anaipol ne visų nusikalstamų veikų sankcijose. Tuo tarpu įtvirtinus LR BK draudimą prisiartinti prie nukentėjusio asmens ir dalyvavimą smurtinį elgesį keičiančiose programose kaip baudžiamojo

⁹² *Cit. op.* 81.

⁹³ *Cit. op.* 56.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 67, 129, 135, 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 72⁽¹⁾, 72⁽²⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2008, Nr. 73-2796.

⁹⁵ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=310652 Žiūrėta 2009 04 02 14:15.

poveikio priemonės, kartu buvo pakeisti ir Kodekso 42 ir 67 straipsniai nustatant, kad šios priemonės taipogi gali būti taikomos kartu su bausme, o be to, skirtingai nei laisvės apribojimas, jos gali būti paskirtos ir tada, kai asmuo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas ar bausmės vykdymas atidedamas. Todėl šiuo aspektu sprendimas minėtus draudimus ir įpareigojimus įtvirtinti kaip baudžiamojo poveikio priemonės, manytina, yra logiškas įstatymų leidėjo žingsnis. Tačiau tuo pačiu negalima nepritari minėtai Teisės instituto išvadai ta dalimi, kuria įpareigojimas dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose kritikuojamas dėl to, kad tokių sėkmingai veikiančių programų šiuo metu Lietuvoje nėra, ir siūloma pirmiausiai jas sukurti, o tik paskui nustatyti atitinkamą baudžiamojo poveikio priemonę. Kadangi į šį siūlymą įstatymų leidėjo atsižvelgta nebuvo, lieka tikėtis, kad minėto įpareigojimo įtvirtinimas LR BK paskatins kompetentingas institucijas aktyviau veikti kuriant tokias smurtinį elgesį mažinančias programas ir minėtos baudžiamojo poveikio priemonės neliks pažangūs ir perspektyvūs, tačiau praktikoje beveik netaikomi institutai.

Ta pačia, t.y. baudžiamojo teisinio reguliavimo švelninimo ribojant griežčiausių represinių priemonių taikymą, kryptimi nagrinėjamu laikotarpiu buvo veikama ir plečiant kai kurių švelnesnių, su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių taikymo sritį. Pagal ankstesnę tvarką, numatytą pradiniam naujojo LR BK variante, asmeniui iki nuosprendžio priėmimo paskirtas kardomasis kalinimas turėdavo būti įskaitytas į paskirtą bausmę (BK 66 str. 1 d.), tačiau tiesiogiai buvo reglamentuota tik tokio kalinimo įskaitymo į laisvės atėmimo ar arešto bausmę tvarka. Nors tokia nuostata, manytina, neapribojo teismo teisės skirti ir kitokias bausmes, tačiau, įstatymų leidėjo teigimu, neaiški kardomojo kalinimo įskaitymo į paskirtos bausmės laiką tvarka buvo viena priežasčių, lėmusi nepagrįstai didelį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (nuteistų terminuotu laisvės atėmimu asmenų skaičius 2003 – 2007 m. dalis atskirais metais sudarydavo nuo 43,9 iki 61,9 visų nuteistųjų, arešto – dar nuo 7,9 iki 16,1 proc⁹⁶). Minėtu 2007 m. birželio 28 d. įstatymu LR BK 66 straipsnio 2 dalyje nustatytos kardomojo kalinimo keitimo ir į baudos, viešųjų darbų ar laisvės apribojimo bausmes taisyklės.

Laisvės atėmimo bausmės taikymo srities siaurimu galima laikyti ir atvejus, kai sankcijos už atskiras nusikalstamas veikas buvo papildomos švelnesnėmis bei veikos pobūdį labiau atitinkančiomis alternatyviomis bausmėmis. Kadangi laisvės atėmimo bausmės pernelyg ryškaus dominavimo sankcijose problema iš esmės buvo išspręsta jau pradiniam naujojo LR BK variante⁹⁷, tokių atvejų nagrinėjamu laikotarpiu nebūta daug: narkotikų grobimo (BK 263 str.) bei palikimo be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei (BK 144 str.) sankcijos buvo papildytos nauja alternatyvia bausme – teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam

⁹⁶ <http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm9.htm> Žiūrėta 2009 04 02 16:55.

⁹⁷ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 161.

tikra veikla atėmimu, o vagystės (BK 178 str.) pagrindinės sudėties sankcija – areštu. Alternatyvi bausmė sankcijoje panaikinta tik kartą ir, manytina, pateisinamai – arešto bausmė „išimta“ iš sankcijos už sunkų nusikaltimą – disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtą disponavimą labai dideliu jų kiekiu (BK 260 str.). Taigi, nors LR BK pakeitimų šioje srityje būta nedaug, tačiau įstatymų leidėjo dėmesys šioms, jo nuomone, per siauroms ar veikos pavojingumo ar pobūdžio neatitinkančioms sankcijoms, manytina, liudija apie minėtą baudžiamosios politikos tendenciją.

Baudžiamosios politikos liberalizavimo nesunkių ir griežtinimo sunkių nusikalstamų veikų atžvilgiu tendencijai galima priskirti ir teismo diskrecinių galių plėtimą: nors iš pradžių, t.y. 2004 m. liepos 5 d. įstatymu⁹⁸ buvo detalizuota bausmių skyrimo, kai padarytos kelios nusikalstamos veikos tvarka (LR BK 63 str.) nustatant, kad jei skiriant bausmę, dalis paskirtųjų bausmių gali būti apimamos, o kitos sudedamos, tai pirmiau taikomas bausmių apėmimas, o paskui sudėjimas, tačiau 2007 m. šios nuostatos atsisakyta⁹⁹ ir teismui suteikta teisė bausmių sudėjimo ir apėmimo klausimą spręsti savo nuožiūra, taip sudarant galimybę paskirti kuo labiau individualizuotą, kiekvienu konkrečiu atveju labiausiai tinkančią bausmę.

Tam tikra dalimi liberalizuojamas baudžiamasis teisinis reguliavimas nagrinėjamu laikotarpiu buvo ir įgyvendinant tokius įstatymų leidėjo oficialiai deklaruotus prioritetus kaip skatinimas bendradarbiauti su teisėsauga nusikalstamas veikas padariusius asmenis, pakeičiant Kodekso 61 ir 62 straipsnius taip, jog net asmenims, dalyvavusiems tyčia nužudant, jeigu jis prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą, teismas gali paskirti ne didesnę ne sankcijoje numatytos vidurkis bausmę (LR BK 61 str. 5 d.), o jei be viso to egzistuoja viena iš Kodekso 62 straipsnio 4 dalyje nustatytų sąlygų – net ir švelnesnę nei numatyta sankcijoje bausmę.¹⁰⁰

Kaip jau minėta, nusikalstamų veikų penalizacijos srityje nagrinėjamu laikotarpiu būta nemažai baudžiamąją atsakomybę griežtinančių LR BK pakeitimų. Dažniausiai tai buvo daroma koreguojant sankcijas už atskiras nusikalstamas veikas.

Baudžiamosios teisės literatūroje naujasis LR BK, lyginant su senuoju, dažnai vertinamas kaip nustatantis sankcijų už atskiras nusikalstamas veikas nustatymo srityje keletą esminių naujovių bei išsprendęs kai kurias svarbias senojo baudžiamojo reguliavimo problemas. Pažymima, kad naujame LR BK dominuoja alternatyvios sankcijos, sudarančios teismams parinkti tinkamą bausmę, tolygiau paskirstytos atskiros bausmių rūšys (nebe toks ryškus

⁹⁸ *Cit. op.* 81.

⁹⁹ *Cit. op.* 56.

¹⁰⁰ *Cit. op.* 53.

laisvės atėmimo dominavimas). Nors ir neišvengta kai kurių trūkumų, iš esmės tinkamai laisvės atėmimo bausmės dydžiai sankcijose diferencijuoti pagal nusikaltimo objekto vietą konstitucinių vertybių skalėje bei šias vertybes pažeidžiančių veikų žalingumo laipsnį. Tarp svarbesnių Kodekso trūkumų šioje srityje minimos tam tikrais atvejais per siauros, tam tikrais – per plačios laisvės atėmimo bausmės minimalios ir maksimalios ribos, kartais abejotini patys minimalūs ar maksimalūs bausmių dydžiai sankcijose.¹⁰¹

Nepaisant to, kad nauja sankcijų už atskiras nusikalstamas veikas sistema iš esmės buvo vertinama teigiamai, 2003 – 2008 m. šioje srityje įstatymų leidėjo buvo veikama gana aktyviai. Nagrinėjamu laikotarpiu buvo daugiau ar mažiau pakeistos 36 nusikalstamų veikų sankcijos, 32 iš jų sugriežtinant ir tik 4 sušvelninant. Kadangi šios sankcijų už nusikalstamas veikas korekcijos buvo daromos skirtingais pagrindais, vėlgi, vienareikšmiškai jų vertinti negalima.

Visų pirma, sankcijos už tam tikras veikas buvo tikslinamos siekiant pakeisti per plačias ar per siauras minimalios ir maksimalios laisvės atėmimo bausmės ribas sankcijoje. Ryškiausias to pavyzdys – neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėto disponavimo labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu sankcijos pakeitimai. 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu¹⁰² laisvės atėmimo bausmės ribos už šią nusikalstamą veiką buvo ne tik stipriai pakeltos, bet ir labai susiaurintos: pagrindinės sudėties sankcijoje laisvės atėmimo bausmė, vietoj iki tol buvusios tik iki 3 m., nustatyta 5-8m., kvalifikuotoje sudėtyje buvusi 2-8 m. pakeista 8-10, o itin kvalifikuotoje – buvusi 5-15 m. laisvės atėmimo bausmė pakeista 10-15 m. Visgi praėjus kiek daugiau nei metams, matyt supratus, jog sankcijos ribos pagrindinėje sudėtyje yra žymiai per siauros, apatinė riba sumažinta iki 2 m.¹⁰³ Kartu, manytina, šitaip buvo išspręstas ir veikų diferencijavimo pagal pavojingumą ir jų kėsinimosi objekto vietą konstitucinių vertybių skalėje klausimas, kadangi, nustačius sankcijoje gana didelę laisvės atėmimo bausmės apatinę ribą ir taip sudarius sąlygas, kad asmeniui, disponavusiam nedideliu kiekiu narkotinių medžiagų turint tikslą jas realizuoti, būtų paskirta vidutinė 6-7 m. laisvės atėmimo bausmė, ši veika tam tikra prasme buvo prilyginta tokiems akivaizdžiai pavojingesniems nusikaltimams kaip, pavyzdžiui, nepilnamečio išžaginimas ar net kvalifikuotas sunkus sveikatos sutrikdymas, kadangi, nesant lengvinančių ar sunkinančių aplinkybių, t.y. skiriant sankcijoje numatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkį, už šias veikas taipogi turėtų būti paskirta 6-7 m. laisvės atėmimo bausmė.

¹⁰¹ *Cit. op.* 97. p 158-169.

¹⁰² *Cit. op.* 53.

¹⁰³ *Cit. op.* 81.

Tuo pačiu tikslu, t.y. siekiant, kad sankcijose nustatyti bausmių dydžiai atitiktų ir parodytų realų tų veikų pavojingumą, buvo koreguojama ir daugiau LR BK straipsniuose už atskiras nusikalstamas veikas numatytų sankcijų. Manytina, kad šiuo pagrindu buvo sugriežtinta atsakomybė už privertimą darytis neteisėtą abortą (LR BK 143 str.), buvusią maksimalią laisvės atėmimo bausmės ribą už šią veiką (2 m.) padidinus iki 3 m.¹⁰⁴ Taip pat nuo 6 iki 7 metų padidinta viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba už seksualinį prievartavimą (LR BK 150 str.)¹⁰⁵. Pastebėtina, kad nors toks pakeitimas atrodo nežymus, visgi baudžiamoji atsakomybė tokiu būdu buvo sugriežtinta gana smarkiai, kadangi veika su tokia sankcija pagal LR BK 11 straipsnį priskiriama sunkiems nusikaltimams, kuriems, skirtingai negu apysunkiems, nebetaikomi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ar kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko institutai, nustatomi ilgesni teistumo terminai ir pan. Taip pat motyvuojant tuo, jog nustatyta sankcija už šią veiką yra neproporcinga jos pavojingumui, nuo 5 iki 7 m. padidinta apatinė laisvės atėmimo bausmės riba už nužudymą (LR BK 129 str.)¹⁰⁶.

Visgi daugeliu atvejų sankcijos už atskiras nusikalstamas veikas buvo koreguojamos įstatymų leidėjui taip reaguojant į tam tikrų veikų vis didėjančią paplitimą ir vis didesnę keliamą pavojų. Tokiu būdu nagrinėjamu laikotarpiu padidinant laisvės atėmimo bausmės viršutinę ribą sankcijoje buvo sugriežtinta atsakomybė už didelio kiekio dokumentų suklastojimą ar disponavimą jais ar padarant didelės žalos (LR BK 300 str. 3 d.), antspaudo, spaudo ar dokumento pagrobimą ar pagrobtojo panaudojimą (LR BK 302 str. 1 ir 2 dalys)¹⁰⁷, vagystę (LR BK 178 str.)¹⁰⁸. Sankcijos už atskiras nusikalstamas veikas buvo griežtinamos ir beveik kiekvienu atveju, kai nusikalstamų veikų sudėtys buvo tikslinamos įgyvendinant Europos Sąjungos Tarybos Pagrindų sprendimus. Nors, kaip minėta, už daugelį tokių veikų LR BK nustatytos sankcijos šiuos reikalavimus atitiko, t.y. jos buvo tokios pačios ar net didesnės už tas, kurias nustatyti įpareigojo minėti Europos Sąjungos teisės aktai, tačiau vis tiek buvo didinamos. Pavyzdžiui, Tarybos pagrindų sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje nustatė, kad už narkotikų gaminimą, pasiūlymą, pasiūlymą turint tikslą parduoti, platinimą ir pan. valstybė turi nustatyti ne mažesnes kaip 1-3 m. laisvės atėmimo bausmes. LR BK 260 straipsnio 1 dalies, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už šias veikas, sankcijoje jau pradiniam Kodekso variante buvo įtvirtinta laisvės atėmimo iki 3 m. bausmė, tačiau suderinus veikos sudėtį su minėtu Pagrindų sprendimu, buvo sugriežtinta ir sankcija, nustatant

¹⁰⁴ *Cit. op.* 53.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 81.

¹⁰⁶ *Cit. op.* 56.

¹⁰⁷ *Cit. op.* 82.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 56.

laisvės atėmimo bausmę nuo 5 iki 8 m. Sankcijoje už prekybą žmonėmis (LR BK 147 str.), kai nėra kvalifikuojančių požymių, pagal Tarybos pagrindų sprendimą 2002/629/TVR turėjo būti nustatyta laisvės atėmimo bausmė bent iki 8 m. Vėlgi, pradiniam Kodekso variante būtent tokia ji ir buvo nustatyta, tačiau detalizavus veikos sudėtį derinant ją su Pagrindų sprendimu, laisvės atėmimo bausmės dydis už šią veiką buvo nustatytas nuo 2 iki 10 m. Taip pat buvo pasielgta nustatant laisvės atėmimo bausmės dydžius sankcijose už įrenginių narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms gaminimą ar gamybos technologijų ar instrukcijų rengimą (LR BK 262 str.), narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystę, prievartavimą ar kitokią neteisėtą užvaldymą (LR BK 263 str.), neteisėtą aguonų ar kanapių auginimą (LR BK 265 str.), kompiuterinės informacijos sunaikinimą ar pakeitimą (LR BK 196 str.), neteisėtą poveikį informacinei sistemai (LR BK 197 str.), neteisėtą elektroninių duomenų perėmimą ir panaudojimą (LR BK 198 str.). Vienintelis atvejis, kai sankcijoje nustatytos laisvės atėmimo bausmės ribos buvo padidintos, nes neatitiko Pagrindų sprendime nurodyto minimalaus dydžio buvo baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai sugriežtinimas viršutinę bausmės ribą nustatant 5 m., nes ankstesnė riba (4 m.) buvo mažesnė nei reikalaujama.

Kas lėmė tokią įstatymų leidėjo poziciją griežtinti sankcijas už šias veikas, nors jos ir taip atitiko Europos Sąjungos reikalavimus, tiksliai pasakyti sunku. Galutinai neatmetant galimybės, jog kai kuriais atvejais tokiu būdu tiesiog pasireiškė įstatymų leidėjo perdėtas stropumas įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus, visgi labiau tikėtina, jog šioje situacijoje, kovojant su naujai besiformuojančiomis ar sparčiai plintančiomis nusikalstamomis veikomis, Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimų nuostatų įgyvendinimas sutapo su valstybės savarankiškos baudžiamosios politikos vykdymu, kai įstatymų leidėjas ne tik įgyvendino Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus (detalizuodamas, plėsdamas nusikalstamų veikų sudėtis, kriminalizuodamas naujas nusikalstamas veikas), bet su tomis pačiomis nusikalstamumo tendencijomis lygiagrečiai kovojo ir savo pasirinktomis priemonėmis, t.y. savarankiškai griežtindamas sankcijas už minėtas veikas.

Baudžiamoji atsakomybė už atskiras nusikalstamas veikas nagrinėjamu laikotarpiu buvo griežtinama arba švelninama ne tik koreguojant veikų sankcijose nustatytų bausmių dydžius. Gana pastebima valstybės baudžiamosios politikos tendencija 2003 – 2008 m. buvo ir tam tikrų veikų išskyrimas į nusikalstamos veikos kvalifikuotą ar privilegijuotą sudėtį. Daugiausia tokių pakeitimų būta vagystės (LR BK 178 str.) atveju: dar neįsigaliojus naujam LR BK, veikos kvalifikuota sudėtis buvo papildyta automobilio vagyste, kiek vėliau – ir kišenvagyste bei atvira vagyste, itin kvalifikuota sudėtis – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės vertės turinčių vertybių vagyste bei vagyste padaryta organizuotos grupės. Taip pat tokiu būdu

nagrinėjamu laikotarpiu buvo sugriežtinta atsakomybė už darbo saugos taisyklių pažeidimą, jei dėl jo atsitiko nelaimingas atsitikimas (LR BK 176 str.), plėšimo (LR BK 180 str.) ar turto prievartavimo (LR BK 181 str.) padarymą organizuotoje grupėje, didelės vertės aprašyto ar areštuoto turto iššvaistymą (LR BK 246 str.), neteisėtą žmonių gabenimą per valstybės sieną, kai tai daroma iš savanaudiškų paskatų ar sukeltant pavojų žmogaus gyvybei (LR BK 292 str.), prekybą žmonėmis (LR BK 147 str.) ir vaiko pirkimą ar pardavimą (LR BK 157 str.), kai veika padaroma dviem ar daugiau nukentėjusių asmenų, organizuotoje grupėje ar siekiant įgyti donoro organą, audinį ar ląstelių, tam tikrų dokumentų (asmens tapatybės kortelių, pasų ir pan.) suklastojimą (LR BK 300 str.), sukčiavimą (LR BK 180 str.), turto iššvaistymą (LR BK 184 str.), radio pasisavinimą (LR BK 185 str.), nusikalstamu būdu įgyto turto realizavimą (LR BK 189 str.), kai šių veikų dalykas yra didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės vertės turinčios vertybės, neteisėto poveikio elektroniniams duomenims (LR BK 196 str.), informacinei sistemai (LR BK 197 str.) padarymą, elektroninių duomenų perėmimą ar panaudojimą (LR BK 198 str.), neteisėtą prisijungimą prie informacinės sistemos (LR BK 198⁽¹⁾), kai šios veikos padaromos strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui arba didelę reikšmę valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai turinčių informacinių sistemų ar elektroninių duomenų atžvilgiu, nužudymą (LR BK 129 str.), sunkų (LR BK 135 str.) ar nesunkų (LR BK 138 str.) sveikatos sutrikdymą, kai nukentėjusysis ne tik tėvas, motina ar vaikas, bet ir bet kuris artimasis giminaitis ar šeimos narys, bei kai šios veikos padaromos siekiant įgyti asmens ląstelių. Taip pat iš esmės pertvarkytos teroro akto (LR BK 250 str.), aplinkos apsaugos taisyklių pažeidimo (LR BK 270 str.), neteisėto medžiojimo ar žvejojimo (LR BK 272 str.), neteisėto augalų rinkimo ar naikinimo (LR BK 274 str.), disponavimo pornografinio turinio dalykais (LR BK 309 str.) sudėtys, be kita ko, tam tikras buvusias alternatyvias veikas perkeltant į kvalifikuotą ar privilegijuotą sudėtį. Visos šios veikos nebuvo naujai kriminalizuojamos: anksčiau, kol nebuvo išskirtos į kvalifikuotas sudėtis, už visas iš jų baudžiamoji atsakomybė kildavo pagrindinių sudėčių pagrindu, todėl minėtais pakeitimais šios veikos tiesiog buvo susietos su kitomis (dažniausiai griežtesnėmis) sankcijomis. Už tam tikras veikas baudžiamoji atsakomybė tokiu būdu buvo itin smarkiai sugriežtinta: pavyzdžiui, pagal pirminę naujojo LR BK redakciją, pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojami vaikai, laikymas, reglamentuotas 309 straipsnio 3 dalyje (privilegijuota veikos sudėtis), buvo pripažįstamas baudžiamuoju nusižengimu ir galėjo būti baudžiamas viešaisiais darbais, bausia, laisvės apribojimu arba areštu, tačiau 2004 m. sausio 29 d. įstatymu¹⁰⁹ ši veika perkelta net ne į pagrindinę, o į privilegijuotą veikos sudėtį su sankcijoje nustatyta laisvės atėmimo bausme iki 2 m.

¹⁰⁹ *Cit. op. 62.*

Taigi beveik visais atvejais, kai nagrinėjama laikotarpiu buvo koreguojamos sankcijos už nusikalstamas veikas ar veikos išskiriamos į kvalifikuotas ar privilegijuotas sudėtis, baudžiamoji atsakomybė už šias veikas buvo griežtinama. Daugumą šių pakeitimų galima vertinti teigiamai, kadangi jais buvo išspręsti veikų klasifikavimo pagal pavojingumą klausimai, panaikinant tam tikrus baudžiamosios teisinio reguliavimo nelogiškumus, kai už skirtingo pavojingumo nusikalstamas veikas pradiniam Kodekso variante buvo nustatytos panašaus griežtumo bausmės. Tokiu būdu buvo sugriežtinta baudžiamoji atsakomybė už pačius pavojingiausias nusikaltimus, tokius kaip nužudymas ar seksualinis prievartavimas. Taip pat pateisintinas baudžiamosios atsakomybės sugriežtinimas už pastaruoju metu šalyje arba tarptautiniu lygmeniu smarkiai išplitusias bei tokiu būdu itin pavojingomis tapusias nusikalstamas veikas, tokias kaip prekyba žmonėmis, nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir t.t. Tačiau pastebėtina, jog tam tikrais atvejais baudžiamoji atsakomybė lygiai taip pat buvo sugriežtinta ir už mažiau pavojingas veikas, už kurias numatytos sankcijos daugiau ar mažiau atitiko jų pavojingumą ir su kuriomis stiprinti kovą griežtinant baudžiamąją atsakomybę rimto pagrindo nebuvo. Todėl baudžiamosios teisės literatūroje¹¹⁰ neretai kritikuojamas tokių veikų kaip automobilio vagystė ar plėšimas bei turto prievartavimas, padarytas organizuotos grupės, išskyrimas į kvalifikuotą veikos sudėtį ir pan.

Taigi, vertinant bendrą įstatymų leidėjo baudžiamąją politiką veikų penalizavimo srityje, labiausiai pastebėtinos 2 tendencijos: baudžiamosios atsakomybės švelninimas nesunkių nusikalstamų veikų atžvilgiu plečiant baudžiamosios poveikio priemonių taikymo sritį, sudarant sąlygas dažniau už tokias veikas skirti alternatyvias laisvės atėmimui bausmes ir pan, bei baudžiamosios atsakomybės griežtinimas pavojingiausių dėl savo pobūdžio ar didelio paplitimo nusikalstamų veikų atžvilgiu, su tam tikromis išimtimis didinant sankcijose už tokias veikas nustatytus laisvės atėmimo bausmių dydžius.

Visgi tam tikrų LR BK nuostatų pakeitimų, darytų nagrinėjama laikotarpiu baudžiamosios atsakomybės griežtinimo linkme šioms gana pozityvioms baudžiamosios politikos tendencijoms priskirti negalima. Daugiausiai tai pasakytina apie tokius Kodekso normų pakeitimus, kurie buvo daromi motyvuojant tuo, jog pradiniam Kodekso variante numatytas pernelyg liberalus baudžiamasis teisinis reguliavimas buvo neefektyvus. Ypač tai pasakytina apie nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų institutą, kurio normos nagrinėjama laikotarpiu buvo gana smarkiai sugriežtintos apribojant auklėjamojo poveikio priemonių taikymo sritį ir išplečiant bausmių taikymo nepilnamečiams galimybes: anksčiau galiojusi LR BK 82 straipsnyje įtvirtinta taisyklė, jog nepilnamečiams už baudžiamųjų nusižengimų

¹¹⁰ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006. p. 141.

padarymą gali būti skiriamos tik auklėjamojo poveikio priemonės 2004 m. liepos 5 d. įstatymu¹¹¹ buvo pakeista nustatant, jog už 2 ar daugiau baudžiamųjų nusižengimų padarymą nepilnamečiui gali būti paskirta ir bausmė. 2007 m. birželio 28 d. auklėjamojo poveikio priemonių taikymo sritis nepilnamečių atžvilgiu buvo dar labiau apribota Kodekso 82 straipsnį pakeičiant taip, jog juo vadovaujantis net ir už vieną baudžiamąjį nusižengimą nepilnamečiui turi būti skiriama bausmė, o auklėjamojo poveikio priemonės gali būti taikomos tik atleidus jį nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės¹¹². Kartu šiuo įstatymu buvo papildytas Kodekso 93 straipsnis numatant galimybę nepilnamečių atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir tada, kai padarytas baudžiamasis nusižengimas. Šie sprendimai įstatymų leidėjo buvo motyvuojami tiek formaliais argumentais (neva auklėjamojo poveikio priemonės skyrimas apkaltinamuoju nuosprendžiu sukelia subendrinimo su bausmėmis problemų bei prieštarauja LR BK 54 straipsnio 1 dalies nuostatomis, kuriose formuluojami bausmių skyrimo principai ir nustatoma, kad teismas skiria tik įstatymo sankcijoje numatytą bausmę), tiek tiesiogiai deklaruojamu siekiu griežtinti nepilnamečių atsakomybę, kadangi, pasak šių pataisų iniciatorių, „praktika rodo, jog auklėjamojo poveikio priemonių taikymas nepilnamečiams už baudžiamuosius nusižengimus nėra efektyvus ir nepadeda sulaikyti jaunų asmenų nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo bei pasiekti bausmės tikslų.“¹¹³ Minėtu 2004 m. įstatymu taip pat išplėstas bausmių, galimų taikyti nepilnamečiams sąrašas, papildant jį laisvės apribojimu, patikslinta bausmių nepilnamečiams skyrimo tvarka nustatant, kad skiriant bausmę, be kita ko, turi būti atsižvelgta ir į nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo.

Panašių pakeitimų buvo daroma ir kitose srityse, pavyzdžiui, nustačius, jog švelnesnių bausmių (arešto ir baudos) atidėjimas neduoda teigiamų rezultatų, palikta galimybė atidėti tik laisvės atėmimo bausmę (LR BK 75 str)¹¹⁴.

Šie baudžiamosios atsakomybės griežtinimo atvejai, kai taip buvo reaguojama į neva neefektyvų liberalesnį baudžiamąjį teisinį reguliavimą, savo pagrįstumu kelia tam tikrų abejonių. Kaip parodė ankstesnė valstybės baudžiamosios politikos patirtis, siekimas nusikalstamumo problemas išspręsti vien baudžiamosios atsakomybės griežtinimu ne tik kad paprastai neduoda norimų rezultatų, bet dažnai sukelia ir papildomų problemų, tokių kaip įkalinimo įstaigų perpildymas, brangus jų išlaikymas, kriminalinės visuomenės sukūrimas ir pan., todėl, manytina, jomis turi būti disponuojama tik išimtiniais atvejais, kai norimo rezultato niekaip negalima pasiekti švelnesnėmis priemonėmis. Tuo tarpu labai abejotina, ar minėtos

¹¹¹ *Cit. op.* 81.

¹¹² *Cit. op.* 56.

¹¹³ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamąjo kodekso 20, 38, 42, 45, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 172, 178, 182, 225, 227, 231, 252, 284, 285 straipsnių ir XXVI skyriaus pavadinimo pakeitimo įstatymo projekto.

¹¹⁴ *Cit. op.* 81.

tendencijos, jog nepilnamečiams taikomos auklėjamojo poveikio priemonės neva buvo neefektyvios ir nepadėjo sulaikyti jaunų asmenų nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo bei pasiekti bausmės tikslų, buvo pakankama priežastis griežtinti nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę ir ar prieš imantis tokių priemonių nebuvo galima norimo rezultato pasiekti tobulinant auklėjamojo poveikio priemonių sistemą, taikymo praktiką ir pan.

IŠVADOS

1. Terminas „baudžiamoji politika“ lingvistiškai aiškinamas kaip valstybės reikalų baudžiamumo, baudimo srityje, tvarkymo teorija ir praktika, kaip tam tikras valstybės veikimo būdas šioje srityje bei tam tikri šį veikimo būdą lemiantys principai ar įsitikinimai.
2. Baudžiamosios teisės doktrinoje baudžiamoji politika autorių aiškinama skirtingai. Paprastai skirtingos sampratos formuluojamos įtraukiant ar neįtraukiant į jos turinį tam tikrus elementus. Tačiau dėl pagrindinių baudžiamosios politikos požymių paprastai sutariama: tai valstybės vykdoma kryptinga ir koordinuota priemonių ir metodų sistema, turinti aiškų objektą – nusikalstamumą.
3. Teisingiausia laikytina tų autorių nuomonė, kurie baudžiamąją politiką laiko tik tą valstybės veiklą nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos srityje, kuri vykdoma baudžiamosios teisės priemonėmis, šitaip baudžiamąją politiką atskiriant nuo valstybės nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos politikos. Baudžiamoji politika yra valstybės nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos politikos dalis, kuri taip pat apima valstybės vykdomą užimtumo, šeimos, jaunimo, švietimo ir kt. politiką.
4. Baudžiamosios politikos pagrindas yra baudžiamieji įstatymai. Juos priimant, nustatomas atitinkamas baudžiamasis teisinis reguliavimas ir taip išreiškiama valstybės baudžiamoji politika. Be baudžiamųjų įstatymų, prie baudžiamosios politikos priskirtinas ir baudžiamojo proceso, bausmių vykdymo įstatymų leidimas.
5. Baudžiamieji įstatymai tik išreiškia įstatymų leidėjo valią vienu ar kitu klausimu. Tam, kad būtų pasiekti jiems keliami tikslai, svarbu tinkamai juos įgyvendinti praktikoje. Dažnai įstatymai taikomi ne visai taip, kaip nustato įstatymų leidėjas, tokiu būdu koreguojant jo formuojamą baudžiamąją politiką. Todėl teisėsaugos institucijų bei teismų veikla taikant baudžiamuosius įstatymus taipogi laikytina baudžiamosios politikos dalimi.
6. Be baudžiamųjų, baudžiamojo proceso ar bausmių vykdymo įstatymų leidybos ir taikymo praktikoje, baudžiamajai politikai priskirtinas ir atitinkamų kryptių, programinių nuostatų, pagrindinių idėjų bei principų, kurių pagrindu vėliau vykdomas valstybės baudžiamasis teisinis reguliavimas, nustatymas ir įtvirtinimas atitinkamuose programiniuose dokumentuose. Tokiu būdu skiriama valstybės deklaruojama ir realiai vykdoma baudžiamoji politika.
7. Baudžiamąją politiką nelaikytina ne valstybės institucijų, o kitų subjektų – visuomeninių organizacijų, privačių asmenų veikla. Ja nelaikytina ir politinių jėgų, ar valstybės pareigūnų valia ar nuomonės, jei ji išreiškiama ne valstybės vardu, t.y. jei nėra atitinkamo šios valios atspindėjimo valstybiniu lygmeniu: įstatymais, oficialiais programiniais dokumentais, priimtais valstybės institucijų, oficialiais atitinkamų pareigūnų ar institucijų pranešimais ir pan. Tokiu

būdu valstybės baudžiamoji politika atribojama nuo atskirų asmenų ar jų grupių palaikomos baudžiamosios politikos.

8. Valstybės baudžiamoji politika yra glaudžiai susijusi su įvairiomis visuomeninio gyvenimo realijomis, todėl negali būti vykdoma atsietai nuo jų. Baudžiamąją politiką įtakoja daug išorinių veiksnių. Esmines jos kryptis nulemia šalies ekonominio, politinio, kultūrinio, teisinės sąmonės išsivystymo lygis, tradicijos, vyraujanti religija. Tuo tarpu konkretesnes aktualias baudžiamosios politikos tendencijas Lietuvoje, manytina, labiausiai sąlygojo detalesni veiksniai: nusikalstamumo būklė, lygis ir dinamika šalyje, parlamentarų politinės, teisinės ir dorovinės (religinės) nuostatos, tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės įtaka, baudžiamosios teisės ir kriminologijos mokslas, valstybės ekonominės – finansinės galimybės ir žmogiškieji resursai bei žiniasklaida ir viešoji nuomonė.

9. Viena svarbiausių valstybės baudžiamosios politikos, vykdytos 2003 – 2008 m. ypatybių yra ta, jog skirtingai nuo ankstesnės praktikos, šiuo laikotarpiu pradėta aktyviau vykdyti ne tik realioji, bet ir deklaruojamoji baudžiamoji politika, priimant tam tikrus programinius dokumentus, kuriuose išdėstomos pagrindinės baudžiamojo teisinio reguliavimo idėjos, principai ir veikimo kryptys, kurių įstatymų leidėjas įsipareigoja laikytis vykdydamas baudžiamąją politiką. Šitaip žengtas svarbus žingsnis siekiant vykdyti kryptingą, nuoseklią ir vidinių prieštaravimų neturinčią valstybės baudžiamąją politiką.

10. 2003 m. priimtoje Nacionalinė nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos programa, kurioje nustatytos tokios būsimos valstybės baudžiamosios politikos kryptys kaip teismo diskrecinių galių stiprinimas, nusikaltusių asmenų skatinimas bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, liberali baudžiamoji politika nesunkių nusikalstamų veikų ir grieža sunkių ir labai sunkių tyčinių veikų atžvilgiu, pavojingų veikų kriminalizavimas bei dekriminalizavimas veikų, keliančių mažesnę grėsmę visuomenei, kriminalizuojamų veikų pavojingumo nustatymas kaip esminio sankcijos nustatymo kriterijaus ir pan. Didele dalimi šie principai buvo įgyvendinti jau naujajame LR BK, tačiau baudžiamojo teisinio reguliavimo vystymas minėtomis kryptimis buvo viena svarbiausių įstatymų leidėjo veiklos krypčių ir 2003 - 2008 m.

11. Pirmieji LR BK pakeitimai daugiausiai buvo daromi siekiant ištaisyti jo pradiniam variante paliktas klaidas, kurių dėl objektyvių priežasčių būta gana daug. Dauguma tokių klaidų buvo neesminės, daugiau techninio pobūdžio, tačiau dalis jų buvo gana sunkios, tam tikrais atvejais iškreipiančios ne tik tam tikros normos, bet ir viso baudžiamojo teisinio reguliavimo esmę.

12. Viena svarbiausių valstybės baudžiamosios politikos tendencijų, pasireiškusi 2003 – 2008 metais, tai baudžiamojo teisinio reguliavimo derinimas su Europos Sąjungos ir kitais tarptautinės teisės aktais. Šių teisės aktų įtaka pasireiškė tuo, jog nagrinėjamu laikotarpiu buvo plačiai išvystyti juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės, ekstradicijos, asmens perdavimo pagal

Europos arešto orderį institutai, naujai kriminalizuotos ar išplėsta baudžiamoji atsakomybė už tokias veikas kaip prekyba žmonėmis, vaiko išnaudojimas pornografijai, teroro aktas, veikos, susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis, netikrų pinigų gaminimas ar tikrų klastojimas ir kt. Daugeliu atvejų baudžiamosios atsakomybės sugriežtinimas už šias veikas vertintinas teigiamai, kadangi dėl valstybių tarptautinės integracijos procesų šios veikos nagrinėjamu laikotarpiu sparčiai plito, tačiau būta atvejų, kai, manytina, ne visai pagrįstai griežtos baudžiamosios priemonės buvo nustatomos už retas ir mažai pavojingas veikas, tokias kaip neteisėtas augalų rinkimas ir pan. Neigiamai vertintina ir įstatymų leidėjo veikla įgyvendinant tarptautinių teisės aktus tais atvejais, kai valstybės baudžiamasis teisinis reguliavimas buvo keičiamas, nors minėtų aktų reikalavimus jis ir taip atitiko.

13. Savarankiškai valstybės vykdyta baudžiamoji politika veikų kriminalizavimo srityje taipogi dažniausiai pasireiškė naujų veikų kriminalizavimu, esamų nusikalstamų veikų sudėčių plėtimu, o veikų dekriminalizacijos atvejų beveik nebūta. Tačiau tokią valstybės baudžiamąją politiką galima pateisinti, kadangi dažniausiai ją sąlygojo objektyvios priežastys – kai kurių nusikalstamų veikų plitimas, tam tikri visuomeniniai ar politiniai procesai bei realijos šalies viduje.

14. Nustatant bausmių sistemą, jų skyrimo tvarką bei sankcijas už atskiras nusikalstamas veikas, įstatymų leidėjo vykdyta baudžiamoji politika dažniausiai atitiko valstybės deklaruojamus principus šioje srityje: buvo švelninama baudžiamoji atsakomybė nesunkių nusikalstamų veikų atžvilgiu sudarant sąlygas baudžiamojo teisinio reguliavimo tikslų tokias veikas padariusių asmenų atžvilgiu pasiekti plačiau taikant baudžiamojo poveikio priemones ar skiriant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes, tuo pačiu griežtinant baudžiamąją atsakomybę už pavojingiausias ar labiausiai paplitusias nusikalstamas veikas. Tačiau būta atvejų, kai tokiu būdu baudžiamoji atsakomybė sugriežtinta ir nesant svarbaus pagrindo.

15. Nors daugeliu atvejų baudžiamąjį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas keitė atsižvelgdamas į savo išsakomus tokio reguliavimo principus bei pamatines nuostatas, visgi tam tikri jo veiksmai deklaruojamų veiklos krypčių neatitiko. Tai pasakytina apie tuos atvejus, kai pavyzdžiui, nagrinėjamu laikotarpiu buvo ribojamos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų taikymo galimybės, plečiama ir griežtinama baudžiamoji atsakomybė už mažiau pavojingas nusikalstamas veikas, griežtinama nepilnamečių asmenų baudžiamoji atsakomybė.

16. Neigiamai vertintini ir tokie įstatymų leidėjo veiksmai, kai tam tikros LR BK normos buvo keičiamos net nelaukiant Kodekso įsigaliojimo bei šių normų taikymo praktikoje rezultatų, be to, kai kuriuos LR BK institutus pakeičiant ir po kelis kartus. Toks nepastovumas, liudijantis apie tam tikrą įstatymų leidėjo nenuoseklumą ir aiškios pozicijos neturėjimą, gali sukelti visuomenės narių netikrumą ir jų teisėtų lūkesčių nebuvimą, todėl negali būti pateisinamas.

Literatūros sąrašas

I. Tarptautiniai teisės aktai:

1. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl apsaugos nuo padirbinėjimo griežtinimo baudžiamosiomis ir kitokiomis sankcijomis ryšium su euro įvedimu (2000/383/TVR).
2. 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos pagrindų sprendimas skirtas kovai su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu (2001/413/TVR).
3. 2001 m. gruodžio 6 d. Tarybos pagrindų sprendimas, iš dalies keičiantis Pagrindų sprendimą 2000/383/TVR dėl apsaugos nuo padirbinėjimo griežtinimo baudžiamosiomis ir kitokiomis sankcijomis ryšium su euro įvedimu (2001/888/TVR).
4. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu (2002/475/TVR).
5. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir valstybių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR).
6. 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR).
7. 2003 m. sausio 27 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (2003/80/TVR).
8. 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR).
9. 2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, nustatanti žmogaus audinių ir ląstelių donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdorojimo, konservavimo, laikymo bei paskirstymo kokybės ir saugos standartus (2004/23/EB).
10. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR).
11. 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl atakų prieš informacines sistemas (2005/222/TVR).
12. 2005 m. liepos 12 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl baudžiamosios teisės sistemos stiprinimo įgyvendinant teršimui iš laivų taikomą teisę (2005/667/TVR).

II. Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas. Valstybės Žinios, 1994, Nr. 46-851. Nauja redakcija nuo 2002 m. gegužės 1 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649.

3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. Valstybės Žinios, 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės Žinios, 2002, Nr. 112-4973.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39⁽¹⁾ ir 306⁽¹⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2003, Nr. 38-1733.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės Žinios, 2003, Nr. 74-3423.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 198⁽¹⁾ ir 198⁽²⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 25-760.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 233, 235 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 54-1835.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 1 straipsnio papildymo bei kodekso papildymo 9⁽¹⁾, 123⁽¹⁾ ir priedu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 72-2492.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 108-4030.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXVI skyriaus pavadinimo pakeitimo ir kodekso papildymo 253⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 166-6061.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 250⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 171-6318.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 straipsnio pakeitimo ir priedo papildymo įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 188-6995.
14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147⁽¹⁾, 199⁽¹⁾, 199⁽²⁾, 267⁽¹⁾, 270⁽¹⁾, 308⁽¹⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2005, Nr. 81-2945.
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 300, 302 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 302⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2005, Nr. 17-605.

16. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. Valstybės Žinios, 2006, Nr. 77-2961.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso ir Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo įstatymas. Valstybės Žinios, 2006, Nr. 141-5401.
18. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198⁽¹⁾, 198⁽²⁾, 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir kodekso papildymo 256⁽¹⁾, 257⁽¹⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2007, Nr. 81-3309.
19. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 109 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės Žinios, 2008, Nr. 15-516.
20. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129, 135, 138 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. Valstybės Žinios, 2008, Nr. 59-2200.
21. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 67, 129, 135, 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 72⁽¹⁾, 72⁽¹⁾ straipsniais įstatymas. Valstybės Žinios, 2008, Nr. 73-2796.
22. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo. Valstybės Žinios, 1993, Nr. 70-1311.
23. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo. Valstybės Žinios, 1998, Nr. 61-1736.
24. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Nacionalinės nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo. Valstybės Žinios, 2003, Nr. 28-1134.
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos 2005 – 2006 metų įgyvendinimo priemonių plano sudarymo. Valstybės Žinios, 2005, Nr. 6-158.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos 2007 – 2009 metų įgyvendinimo priemonių plano sudarymo. Valstybės Žinios, 2007, Nr. 90-3575.

III. Travaux Préparatoires:

1. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228⁽¹⁾ straipsniu įstatymo projekto.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232779

2. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 D. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 6, 23, 25, 37, 46, 48, 55, 65, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97, 172, 175, 187, 189, 208, 212, 257, 263, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo nauju 271¹ straipsniu bei 39 ir 243 straipsnių išbraukimo įstatymo projekto.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205802

3. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=253937

4. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 300 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 300¹, 302¹ straipsniais bei administracinių teisės pažeidimų kodekso 204 straipsnio pakeitimo įstatymų projektų.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259904

5. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 38, 42, 45, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 172, 178, 182, 225, 227, 231, 252, 284, 285 straipsnių, XXVI skyriaus pavadinimo pakeitimo įstatymo projekto.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=296686

6. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 9, 25, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 62, 90, 95, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 188, 189, 202, 212, 213, 215, 250, 251, 257, 272 ir 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 163, 165, 318, 342, 343, 362, 397 ir 421 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Bausmių vykdymo kodekso 18, 20, 21 ir 164 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymo 13 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=206430

7. Lietuvos Respublikos Seimo žmogaus Teisių komiteto Papildomo komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 6, 23, 25, 37, 46, 48, 55, 65, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97, 172, 175,

187, 189, 208, 212, 257, 263, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo nauju 271¹ straipsniu bei 39 ir 243 straipsnių išbraukimo įstatymo projekto.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=208030

8. Lietuvos Respublikos Seimo žmogaus Teisių komiteto Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 60, 67, 129, 135 ir 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 72¹ ir 72² straipsniais įstatymo projekto (XP-1592).

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=310652

9. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 67, 129, 135, 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 72¹, 72² straipsniais įstatymo projektui.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321760

IV. Specialioji literatūra:

1. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A., Nocius J., Pavilionis V., Prapiestis J., Švedas G. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996.
2. Bluvšteinas J., Bieliūnas E., Justickis V. ir kt. Kriminologija. Vilnius, 1994.
3. Bouloc B., Levasseur G., Stefani G. *Droit penal general. Paris*, 1992.
4. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000.
5. Duff R. *Punishment, Communication and Community. New York*, 2001.
6. Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. Vilnius, 2002.
7. Haan W. *Abolitionism and Crime Control: A Contradiction in Terms/ The Politics of Crime Control. London*, 1991.
8. Jasinski J. *The Dilemmas of Criminal Policy In Poland In the Early 1990s // Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. Vilnius, 2000.*
9. Lappi-Seppala T. *Penal policy and the reform of the sanction system in Finland // Teisė, 2000, Nr. 36.*
10. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford*, 2000.
11. Piesliakas V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 metų ir jos tendencijos // *Jurisprudencija*. 1999, Nr. 13(5).
12. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius, 2005.
13. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius, 2001.
14. Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A., Kazlauskienė D., Dapšys A. Dėl baudžiamosios politikos kryptingumo ir efektyvumo // *Teisės problemos*, 1995, Nr. 4.

15. Švedas G. Baudžiamoji politika ir bausmių vykdymo reforma Lietuvos Respublikoje // Lietuvos teisės tradicijos. Vilnius, 1997.
16. Švedas G. Dabartinė baudžiamoji politika Lietuvoje // Teisės problemos. 1997, Nr. 4.
17. Švedas G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995 – 2004 metais // Teisė. 2005, Nr. 56.
18. Švedas G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // Teisė. 2006, Nr. 59.
19. Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006.
20. *Ugolovnoe pravo. Obščaja čast. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. Moskva, 1993.*

Santrauka

Darbe „Aktualios Lietuvos baudžiamosios politikos tendencijos ir jų atsispindėjimas teisės aktuose“ analizuojamos pagrindinės Lietuvos baudžiamosios politikos, vykdytos po naujojo LR BK priėmimo, tendencijos, baudžiamąją politiką traktuojant kaip valstybės vykdomą svarbiausių visuomeninių vertybių apsaugą baudžiamosiomis priemonėmis.

Šio darbo tikslas yra apibendrinti 2003 – 2008 m. valstybės vykdytą baudžiamąją politiką, išskirti pagrindines jos tendencijas ir įvertinti jas tikslingumo bei atitikimo valstybės deklaruojamiems ar baudžiamosios teisės mokslo išskiriamiems baudžiamosios politikos principams atžvilgiu.

Darbas susideda iš įvado, 3 pagrindinių dalių ir išvadų.

Kadangi objekto analizė negalima prieš tai neįsigilinus į jo esmę, pirmoje darbo dalyje nagrinėjama baudžiamosios politikos samprata, jos turinio problematika. Šiuo tikslu darbe apžvelgiamos ir lyginamos Lietuvos bei užsienio autorių pateikiamos baudžiamosios politikos sampratos ir jų pozicijos tam tikrais diskutuotiniais klausimais.

Baudžiamoji politika, kaip ir bet kuris kitas socialinis reiškiny, negali egzistuoti visiškai atsietai nuo kitų visuomeninio gyvenimo sričių ir jose vykstančių procesų. Todėl antroje darbo dalyje aptariami pagrindiniai aktualias baudžiamosios politikos tendencijas įtakoję veiksniai, tokie kaip tarptautinė teisė, LR Konstitucinio Teismo nutarimai, nusikalstamumo lygis, struktūra ir dinamika ir kt.

Trečiojoje darbo dalyje išskiriamos ir analizuojamos konkrečios 2003 – 2008 m. Lietuvos baudžiamosios politikos tendencijos, daugiausiai dėmesio skiriant veikų kriminalizacijos (dekriminalizacijos), penalizacijos (depenalizacijos) ir baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymo procesams, taip pat kaip atskirą valstybės veiklos kryptį išskiriant baudžiamojo teisinio reguliavimo derinimą su tarptautinės teisės aktų reikalavimais. Turint omenyje, kad viena iš pagrindinių valstybės baudžiamosios politikos išraiškos formų yra baudžiamieji įstatymai, aktualių baudžiamosios politikos tendencijų analizės pagrindas šiame darbe yra LR BK pakeitimo įstatymai, priimti 2003 – 2008 m. Taip pat, siekiant geriau atskleisti įstatymų leidėjo valią, tam tikrais atvejais nagrinėjami tokių įstatymų projektų aiškinamieji raštai, specialistų išvados ir kt. susiję dokumentai.

Summary

The paper „Latest Tendencies of Criminal Policy of the Republic of Lithuania and Their Establishment in Legal Acts“ is intended for analysis of the criminal policy of Lithuania which was pursued after the enactment of the new Penal Code of the Republic of Lithuania in 2003 approaching to the criminal policy as to the protection of the most important social values applied by the State by measures of criminal law.

The main objective of the paper is to characterise the criminal policy of the Republic of Lithuania pursued after the year of 2003 by stating its basic tendencies and evaluating them in conformity with the main principles of the criminal policy declared by the State and described in the doctrine of the criminal law.

The paper consists of the introduction, three body parts and the conclusion.

As it is impossible to discuss the object without knowing its nature, the first part of the paper analyses the conception of the criminal policy and its content. On this purpose the paper represents and compares the most common conceptions of criminal policy given by Lithuanian and international authors as well as their opinion on the topic issues of the subject.

The second part of the paper analyses the main factors forming the criminal policy of the State. Criminal policy coexist with many others social phenomenons and consequently is strongly influenced by them. The most important of them are the influence of the international law, the decisions of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the state, the structure and the dynamics of the criminality and others.

The third part of paper analyses and gives evaluation of the latest tendencies of the criminal policy in the Republic of Lithuania. Attention is focused on the criminalization (decriminalization) and the penalization (depenalization) of acts and the establishment of the grounds and boundaries of criminal responsibility, with the separate analysis of the criminal policy of the Republic of Lithuania which was pursued in order to harmonize the national laws with the provisions of the international legal acts. The base for the research mainly consisted of the legislative acts establishing the amendments of the Criminal Code of the Republic of Lithuania which were enacted in 2003 – 2008 as well as the explanatory acts and the estimations of the experts covering these legislative acts.